

Ar c’hontadennoù hengounel keltiek hag o elfennoù kavet en istorioù arnevez.

Er studiadenn a vo graet ganeomp e vo gwelet peseurt elfennoù kreñv ha boutin a c’heller kavout er c’hontadennoù hengounel Keltiek, graet ez eus bet un dibab oberennoù meur ha pouezus en hengoun Iwerzhon ha Kembre, ha keñveriet e vo an oberennoù-se hag o elfennoù gant oberennoù nevesoc’h, dispartiet en amzer gant un niver bras a gantvedoù. Petra a c’hell treuzvevañ a-dreuz an amzer da geñver lennegezh, e peseurt stumm, ha peseurt kemmoù a vo gant an elfennoù-se ? Daoust hag e c’heller anavezout an diazez ha lavarout e tiskenn unan diouzh unan all ? Kement-sea vo gwelet ganeomp. Kroget vo en ur studiañ an oberennoù keltiek hengounel mañ: *Táin Bó Cúailnge*, *Cath Maige Tuired*, *Pedair Cainc y Mabinogi*, ha *Peredur ab Ewrawc*. Keñveriet e vo an testennoù-se gant an oberennoù nevesoc’h-mañ: *Alice’s adventures in Wonderland*, *Phantastes*, ha *The Lion, The Witch and the Wardrobe*, ha gwelet e vo peseurt elfennoù hengounel boutin a c’heller adkavout a-dreuz an amzer el lennegezh.

1. An oberennoù keltiek hengounel.

1.1. *Táin Bó Cúailnge*

Táin Bó Cúailnge (*The Cattle Raid of Cooley*, « Skrapadeg saout Cúailnge »), anavezet ivez e-giz an *Táin*, a zo un oberenn veur el lennegezh hengounel iwerzhonat. Kontañ a ra istor Cú Chulainn, un haroz er vitologiezh iwerzhonat, en emgann a-enep armeoù ar rouanez Medb hag he gwaz Ailill, a zo deuet da aloubiñ Ulster evit laerezh un tarv burzhudus anvet Donn Cuailnge. An istor-se, istor hirañ ha pouezusañ an *Ulster Cycle*, a vez kavet e meur a zornskrid krennamzerel, renket e tri azgweladur (*Recensions*). Amañ e vo studiet an azgweladur kentañ, troet gant Cecile O’Rahilly, kavet e pevar dornskrit, an hini koshañ o vezañ *Lebor na hUidre*, deiziet eus an XIIvet kantved.

Darvoudoù an *Táin* a zo kreizet war an haroz Cú Chulainn, un dudenn gant galloudoù dreistordinal dre m'eo un hanterzoue: Lug, unan eus doueed pennañ ar panteon Keltiek¹, eo e dad. Ouzhpenn da zarvoudoù an *Táin* e vez kontet bugaleaj Cú Chulainn, ha penaos en deus bet e anv. «Cú Chulainn» a dalvez «ki Culann» (*The Hound of Culann*).

«*Your name shall be Cú Chulainn (The Hound of Culann)*»²-Cathbad an druiz da G/Cú Chulainn

Sétanta eo e anv orin, met anvet eo bet Cú Chulainn goude bezañ lazhet, dre fazi, ur c'hi degaset eus Bro-Spagn³ a oa pouezus-tre evit magerezh Culann ar gov.

«*My livelihood is now a livelihood wasted, my husbandry a husbandry lost without my hound*»⁴ -Culann goude ma vefe lazhet e gi gant Cú Chulainn.

Touiñ a ra neuze Cú Chulainn e tesavo eñ ur c'hi nevez evit kemer plas an hini a zo bet lazhet, ha Cú Chulainn e-unan a gemero plas a c'hi kozh da c'hortoz ma vo prest al loen nevez.

«*A whelp of the same litter will be reared by me for you, and until such time as that hound grows and is fit for action, I myself shall be a hound to protect your cattle and to protect yourself*»⁵ -Cú Chulainn da G/Culann.

Diskouezet e vez amañ pouez ha nerzh an anvioù, adanvet e vez Cú Chulainn en abeg d'ar pezh en deus graet hag ar pezh en deus prometet, hag a-dreuz and *Táin* da c'houde e vo lesanvet *The Hound* (ar C'hi) gant tud all⁶. Tudennoù all en *Táin* a vez kadarnaet o identelezh ha donezonoù dre o anv: tri mab Nechta Scéne, anvet Fóill, a dalvez « milis », Fannall, a dalvez « gwennili », ha Túachell, a dalvez « gwidreüs ».⁷

Seizh vloaz e oa Cú Chulainn e-kerzh an darvoud gant ki Culann, ha seitek eo e-pad darvoudoù an *Táin*. Pouezus eo an darvoud-se evit kompren peseurt doare tudenn, ha peseurt

---

1 Erik Larsen, "Cú Chulainn: God, Man, or Animal?", *Proceedings from the Harvard Celtic Colloquium* Vol.23 (2003) p. 173

2 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) p.142

3 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) p.141

4 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) p.141

5 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) p.142

6 Erik Larsen, "Cú Chulainn: God, Man, or Animal?", *Proceedings from the Harvard Celtic Colloquium* Vol.23 (2003) p. 177

7 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) pp.145-146

doare haroz eo Cú Chulainn. Un den a enor eo, hag un den a zever, gant un nerzh dreistdenel. A-dreuz an *Táin* e vez kavet skouerioù eus an nerzh hag an engwiriet en deus Cú Chulainn evit ar pezh a denn eus ar brezel hag an emgann: kantadoù a dud a vez lazhet gantañ e-unan hep sikour un arme, dre ma oa e bobl seizet gant ur mallozh lakaet warno gant Macha. Cú Chulainn, dre e hêrezh doueel, n'eo ket tizhet gant ar mallozh-se.⁸

Orin doueel Cú Chulainn hag e nerzh dreistdenel a zegas da soñj an Herakles gresian, hag an niver bras a zuvelloù gounezet gant Cú Chulainn a c'hell bezañ gwelet evel trevelloù Herakles. Ouzh harozed gresian all e vez tostaet Cú Chulainn: Ac'hilleüs, dre ma vez tostaet an *Ulster Cycle* ouzh an Ilias gant Claude Sterckx⁹, Ulster o vezañ evel Troia, hag an istor a zo kontet eus tu an dud taget e lec'h an dagerien, Cú Chulainn a zifenn e bobl e lec'h m'emañ Ac'hilleüs un alouber.

Evit Rosalind Clark eo tostoc'h Cú Chulainn da Odysseüs en «Odysseia» henc'hresianeg en abeg d'an darempred etre an haroz iwerzhonat hag an doueez Morrígan, keñveriet gant an darempred etre Odysseüs hag Athena.¹⁰ Cú Chulainn ha Morrígan a zo o div zudenn feuls, tabuter, ha distrujer; Odysseüs hag Athena a zo tudennoù fur ha doujus. Amañ e vez kavet en-dro un eilpennadur eus an tudennoù ha plegennoù, met an heñvelder a chom anat.

Galloudoù hud a c'heller ouzhpennañ da listenn donezonoù Cú Chulainn. Pa z'eo ranet arme Medb hag Ailil en un doare m'eo diaes da gontañ pet den a zo enni e teu a-benn Cú Chulainn da gontañ anezho.

*«It is easier for me, however, than for you. For I have three gifts, namely, the gift of sight, the gift of understanding, the gift of reckoning.»*¹¹ - Cú Chulainn da Lóeg pa ne c'helle ket hemañ kontañ an dud en arme enebour.

Tri galloud, pe tri frof evel ma vez lavaret gant Cú Chulainn e-unan : ar gweled, ar c'hompren, ar jediñ. N'eo ket displeget en *Táin* penaos en deus bet Cú Chulainn ar galloudoù-se; tu zo da soñjal eo deuet ar profoù-se dezhañ dre e hêrezh doueel. A-hed an *Táin* koulskoude e kaver tudennoù gant galloudoù dreistordinal, met a zo denennoù hep gwad burzhdus enno avat. Kaset e vez an tudennoù-se da c'hoari an duvell ouzh Cú Chulainn, met lazhañ a ra anezho bewezh. Unan eus an tudennoù-se, da skouer, a zo Fer Diad, a vez kaset da

---

8 Claude Sterckx, "La mythologie du monde Celte", *Editions Marabout* (2009), p.94

9 Claude Sterckx, "La mythologie du monde Celte", *Editions Marabout* (2009), p.98

10 Rosalind Clark, "Aspects of the Morrígan in early Irish literature", *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.234

11 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) pp.133-134

zuvelliñ Cú Chulainn peogwir int daou gadour kevatal e nerzh hag e donezonoù, breudeur advabet int, ha kaset o-daou da zeskiñ arzoù an emgann digant ar gadourez Scátach¹². Fer Diad, koulskoude, en deus un donezon a c'hellfe bezañ trec'h war Cú Chulainn: ne c'hell ket e groc'hen bezañ troc'het gant armoù.

«Cú Chulainn possessed no feat that Fer Diad had not, except only of the feat of the gáe bulga. And they thought that Fer Diad could avoid even that and protect himself from it, for he had a horn-skin which weapons and swords could not pierce.» - An diviz da c'houzout piv a zavello ouzh Cú Chulainn

Lazhet eo Fer Diad gant Cú Chulainn pa dorr hemañ kostezennoù e enebour evit ma treuzfent e galon. En un emgann all e vez gwelet galloud Cú Chulainn da treiñ en un euzhvil spontus ha divalav na c'hell ket ober an difoc'h etre enebourien ha mignoned:

*«For it was usual with him that when his hero's flame sprang forth his feet would turn to the back and his hams turn to the front and the round muscles of his calves would come on to his shins, while one eye sank into his head and the other protruded. A man's head would go into his mouth. Every hair on him would be as sharp as a spike of hawthorn and there would be a drop of blood on every hair. He would recognise neither comrades nor friends. He would attack alike before him and behind him. Hence the men of Connacht named Cú Chulainn the Distorted One.»*¹³ - Treuzfurmadur Cú Chulainn

Kement-se a ziskouez deomp ur bed m'eo boutin ar galloudoù hud ha burzhudus, ar boudoù dreistordinal hag an euzhviled. Lakaet eo se war wel en un arroud e lec'h ma vez kontet marv Fráech, hag e vez kaset ar c'horf betek un dorgenn boudiged gant maouezed gwisket e gwer.¹⁴ N'eo ket lavaret pe displeget sklaer e vez komzet amañ eus boudiged, met n'eo ket direzon soñjal eo eus se e vez komzet, liammoù etre ar boudiged hag an dilhad gwer a vez kavet el lennegezh hag er varzhoniezh.¹⁵

Bezañs ar boudoù dreistordinal ha burzhudus er bed a vez kontet en *Táin* a zo lakaet splannoc'h c'hoazh war wel dre ar *Morrígan*. Morrígan a zo un dudenn gevrinus er

---

12 Pádraig Ó Fiannachta, "The Fight with Fer Diad", *Journal of the County Louth Archaeological and Historical Society* Vol.18 No.1 (1973) p.62

13 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) p.171

14 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) p.149

15 M. Reynolds Seaton, "A Song of Three Sorrows", *The Irish Monthly* Vol. 59, No. 696 (Jun., 1931), p. 381

vitologiezh hag el lennegezh iwerzhonat. Un doueez eo, deskrivet a wezhioù evel un doueez tric'hement, ha gwezhioù all evel un doueez en he-unan.¹⁶ Un doueez hirisus eo, liammet gant ar brezel hag ar marv, he anv zoken a ziskouez al liamm-se; an anvioù, evel m'on eus gwelet abretoc'h, a zougenn un nerzh hag un dalvoudegezh pouezus. Diaes eo gouzout da vat penaos treiñ en un doare resis an anv «Morrígan», tu vefe d'an anv talvezout «Rouanez Veur», «Rouanez ar Mor», pe «Rouanez Tasmant». Evit Máire Herbert ez eo sklaer eo Morrígan ar «Rouanez Veur», «mór» o vezañ an adanv iwerzhonat a dalvez «meur», ha «rígan» a dalvez rouanez.¹⁷ Hervez Rosalind Clark avat ez eo ret klask pelloc'h. Ar ger «mór» a vefe tost d'ar ar gerioù germanek *mara* ha *maere*, a vez kavet er gerioù a-hiziv e saozneg ha galleg : «nightmare» ha «cauchemar». Kennotadurioù ar ger-se a zo e sterva ar spont hag ar spesoù, ha neuze e talvezfe «Morrígan» kement ha «Rouanez Tasmant».¹⁸

Morrígan a vez gwelet meur a wezh en *Táin*, a-gevret gant Cú Chulainn, a wezhioù he unan, ha gwezhioù all en he stumm tric'hement, evel ma vez gwelet e penn-kentañ an istor pa zeu *Némain*, unan eus an tri boud a sav ar pezh a vez anvet « ar Morrígan », da dagañ arme Medb hag Aillil¹⁹. Morrígan a vez gwelet diwezhatoc'h en istor pa zeu da gomz gant Cú Chulainn da reiñ dezhañ he c'harantez, he zeñzorioù, hag he chatal, met nac'het e vez kement-se gant an haroz, ar pezh a laka Morrígan da fuloriñ²⁰. Prometiñ a ra an doueez e kaso mallozhioù war Cú Chulainn en ur gemer stummoù loened evit ma vefe trec'het an haroz gant e enebourien, met n'eo ket ankeniet Cú Chulainn gant ar gourdrouzoù-se, lavarout a ra dezhi penaos e vo trec'h warni ha penaos e c'hloazo anezhi.²¹

Rosalind Clark a lavar deomp ez eo forc'hellek an darempredoù etre ar Morrígan ha Cú Chulainn, and doueez a glask sikour an haroz, e zoueez viret eo, a c'hellfer lavarout zoken eus ar Morrígan, met fuloriñ a ra ha tagañ a ra anezhañ er memes koulz. N'eo ket da vat un darempred etre un doueez hag un den marvel eo a vez diskouezet en istor, met kentoc'h an darempred etre div zudenn, daou voud kevatal e aheurtterezh ha dalc'husted.²²

---

16 Rosalind Clark, "Aspects of the Morrígan in early Irish literature", *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.223

17 Máire Herbert, "Transmutations of the Irish Goddess", *The Concept fo the Goddess*, eds. Sandra Billington & Miranda Green, London: Routledge (1996) p.142

18 Rosalind Clark, "Aspects of the Morrígan in early Irish literature", *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.224

19 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) p.131

20 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) pp.176-177

21 "Táin Bó Cúailnge", troet gant Cecile O'Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies* (1976) p.177

22 Rosalind Clark, "Aspects of the Morrígan in early Irish literature", *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.234

1.2. *Cath Maige Tuired*

Morrígan a zo un dudenn a vez adkavet e-leizh el lennegezh iwerzhonat, hag unan eus an istorioù meur e lec'h ma vez gwelet anezhi a zo *Cath Maige Tuired* (*The Battle of Moytirra*, Emgann Moytirra). Daou istor o deus an anv-se, an hini kentañ a gont penaos eo bet trec'het ar bobl anvet *Fir Bolg* gant an *Tuatha Dé Danann*. An eil testenn, a vo studiet amañ, a gont an darempredoù hag an emgann etre an *Tuatha Dé Danann* hag ar *Fomoir*. Da gentañ e vo displeget piv eo ar pobleù-se.

Trevadenerezh Iwerzhon hag orin an Iwerzhoniz a vez kontet en ul levr anvet *Lebor Gabála Éirenn* (*Book of Invasions*, Levr an Aloubidigezhioù), bet savet d'an abretañ en XIIvet kantved, kavet e vez an dornskrid-se el *Lebor na hUidre* (*Book of Leinster*)²³. El *Lebor Gabála* e vez listennet, en urzh, an tudennoù hag ar pobleù o deus aloubet hag a zo en em staliet war an enezenn.

An *Tuatha dé Danann*, a vo berraet e-giz TDD amañ, eo ar pempvet pobl o tont da aloubiñ Iwerzhon. Diskouezet int diouzthu evel ur bobl gevrinus, soubet en hudouriezh hag ar sorserezh:

«*The Tuatha Dé Danann were in the northern islands of the world, studying occult lore and sorcery, druidic arts and witchcraft and magical skill, until they surpassed the sages of the pagan arts.*»²⁴ - Kentañ poz an destenn.

Notennomp e vez meneget ar baganiezh amañ, dalc'homp soñj ez eo skrivet an testennoù-se gant menec'h kristen, zoken m'eo pagan orin hengounel an istorioù, liv ar gristeniezh a zo lakaet warno. Merkomp ivez meneg an drouized hag o arzoù, nebeut-tre a draoù a zo gouezet diwar-benn an drouized, seblantout a reont bezañ helenneien ha beleien ar relijion iwerzhonat kozh, met o c'harg resis er gevredigezh a chom kevrinus²⁵. En destenn-mañ e seblant sklaer e veze deverket galloudoù hud dezho. Koulskoude e vez graet un diforc'h etre an drouized hag ar sorserien, rak pa c'houlenn Lug d'e arme penaos e c'hellont sikour e sav ar goulenn d'an daou strollad hiniennoù.²⁶

---

23 Myles Dillon, «Lebor Gabála Éirenn», *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, Vol.86, No.1 (1956) pp.62-63

24 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, Kildare: *Irish Texts Society*, 1982, p.25

25 Arun Michelseen, «King and Druid», *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol.20/21 (2000/2001) p.105

26 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, Kildare: *Irish Texts Society*, 1982, p.53

An TDD eo ar bobl vurzhdus a zeuio a vezañ doueed an Iwerzhoniz a aloubo an enezenn war o lerc'h, e-touez an TDD e vez kavet and Dagda, Lug, Ogma, ha Morrigan da skouer²⁷.

And TDD a lazh ar *Fir Bolg*, ar bobl he doa aloubet Iwerzhon a-raok, an darvoud-se a vez kontet en emgann kentañ Moytirra, en destenn a studiomp amañ e vez graet un diverradenn brim. Bremañ neuze ez a an TDD e darempred gant ar *Fomoire*, pe ar Fomorianed.

Ar Fomorianed a zo ur bobl, diskrivet ivez evel ur c'houenn, drouk ha fall, liammet gant an natur, kuzhet dindan zouar pe dindan an dour. O stumm a cheñch hervez an istor hag an amzer, denel a-wezhioù, euzhus gwezhioù all. O anien euzhus pe diaoulek a c'heller divinout en destenn dre ma vez graet an diforc'h etre «*the race of the Fomoire*» (gouenn ar Fomorianed) ha «*the men of Ireland*» (tud, pe gwazed, Iwerzhon, da lavaret eo an TDD).²⁸

Ar bobl nemeti eo a zo genidik eus enezenn Iwerzhon eo ar Fomorianed hervez ar vitologiezh, hag e klaskont skarzhañ an holl re a zeu war o douaroù. Ar Fomorianed a zo, evel an TDD, boudoù burzhdus hag hudourien. Tu zo da zezastum ez eo an TDD doueed ar sevenadurezh, hag ar Fomorianed doueed an natur hag ar reustl, dre ma ne seblant ket an TDD kaout ur vestroni war an natur: goulenn a reont digant ar Fomorianed reiñ sekredoù al labour-douar²⁹; met an TDD a zo mestr war ar varzhoniezh, ar pezh ne seblant ket bezañ rannet gant ar Fomorianed³⁰. Lug e-unan a zo mestr war holl arzoù ha micherioù an TDD, met hini ebet n'eo liammet gant an natur³¹. Anien droukziouganus ar Fomorianed a c'heller gwelet en o anv zoken, rak ar silabenn «mo» en anv «*Fomoire*» en defe ar memes orin hag e anv ar Morrigan.³²³³

A-dreuz an destenn e vez lakaet war wel anien ha donezonoù hud an TDD, graet e vez ul listenn da gentañ eus ar pevar benveg hud a zo bet degaset eus o c'hêrioù meur (Falias, Gorias, Murias, Findias) : maen Fál, a huche pa veze touchet gant roue reizhwiriek Iwerzhon; goaf Lug, a roe an trec'h war enebourien an hini a zalc'he anezhañ; kleze Nuadu, a c'helle lazhañ forzh piv ha forzh petra ur wezh tennet euz e c'houin; ha chaodouron an Dagda, a

---

27 Myles Dillon, "Lebor Gabála Érenn", *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, Vol.86, No.1 (1956) p.67

28 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, Kildare: *Irish Texts Society*, 1982, p.59

29 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, Kildare: *Irish Texts Society*, 1982, p.67, 69.

30 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, Kildare: *Irish Texts Society*, 1982, p.35.

31 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, Kildare: *Irish Texts Society*, 1982, p.39, 41

32 Rosalind Clark, "Aspects of the Morrigan in early Irish literature", *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.224

33 Whitley Stokes, "The Second Battle of Moytura", *Revue Celtique* T12 (1891), p.128

zic'hoantae forzh piv a zebre dioutañ.³⁴ Leun a draoù a c'heller menegiñ ouzhpenn, listennet e vez an hudourien o tont eus ar c'hêriou-se ivez³⁵, gwelet e vez penaos eo bet roet un dorn arc'hant da Nuadu goude ma vefe troc'het e hini orin en emgann a-enep ar Fir Bolg, ha penaos eo bet pareet e zorn evit m'en defe unan gwir en-dro³⁶. Gwelet e vez Balor, e penn ar Fomorianed, gant e lagad milliget marvus: neb a sell ouzh e lagad a varv, pevar den a rank sevel e valvenn evit ma c'hellfe digeriñ al lagad-se, ar pezh a c'hell talvezout eo Balor ur ramz³⁷.

En destenn-mañ eo splanoc'h c'hoazh eget en *Táin Bó Cúailnge* eo ar bed leun a varzhoù, burzhudoù hag hudouriezh; kaoz a vez amañ euz ur bed a-raok ma teufe an Iwerzhoniz a-vremañ, a zo ar c'hwec'hvet pobl, hag an hini diwezañ, da zont da aloubiñ Iwerzhon, anvet int *Sons of Míl* (Mibien Míl).³⁸ Gwelet eo bet eo an TDD doueed ar relijion gozh iwerzhonat, anat eo neuze e rank un istor ganto e-giz tudennoù pennañ bezañ leun a vurzudoù hag a oberennoù marzhus, ne c'hell ket doueed bezañ tud dic'halloud. An TDD o deus sioù memestra, n'int ket boudoù peurvat: Miach, mab Dian Cècht en doa lakaet un dorn arc'hant da Nuadu, a vez lazhet gant e dad peogwir e oa gwariziuz ouzh e vab goude m'en defe hemañ pareet Nuadu en ur reiñ un dorn gwir dezhañ en-dro³⁹. An Dagda a vez deskrevet evel unan a gar ar boued betek re.⁴⁰ Kement-se a zegas soñj da vitologiezhioù pagan all a-dreuz ar bed, skandinaviat, gresian pe egiptat da skouer, kavout a reer istorioù leun a warizi pe a vuntrezezh zoken: Odin a c'houlenn digant an haroz Starkadr lazhañ ar roue Vikarr evit un aberzh er *Gautrekssaga*⁴¹; an haroz gresian Herakles a zo ganet p'en deus Zeus doganet e wreg, Hera, hag e klask an doueez lazhañ ar bugel war-lec'h, dre warizi⁴². Er vitologiezh egiptat ez eo lazhet an doue Osiris gant e vreur Seth⁴³.

---

34 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, *Kildare: Irish Texts Society*, 1982, p.25.

35 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, *Kildare: Irish Texts Society*, 1982, p.25.

36 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, *Kildare: Irish Texts Society*, 1982, p.25, 33

37 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, *Kildare: Irish Texts Society*, 1982, p.61

38 Myles Dillon, «Lebor Gabála Éirenn», *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, Vol.86, No.1 (1956) p.67

39 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, *Kildare: Irish Texts Society*, 1982, p.33

40 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, *Kildare: Irish Texts Society*, 1982, p.47

41 Georges Dumézil, «Mythe et Épopée II. Types Épiques Indo-Européens: Un héros, un sorcier, un roi» *Gallimard* (1971), p.696

42 Georges Dumézil, «Mythe et Épopée II. Types Épiques Indo-Européens: Un héros, un sorcier, un roi» *Gallimard* (1971), pp.786-787

43 Bernard Mathieu, «Mais qui est donc Osiris ? Ou la politique sous le linceul de la religion», *EniM* 3, 2010, p.97

Gwelet a reomp neuze n'eo ket unel an doare da ziskouez an doueed er vitologiezh iwerzhonat, kontañ un istor gant tudennoù o deus kement a sioù hag ar re a lenn pe a selaou an istorioù-se a sikour an dud da hevelebiñ ouzh ar boudoù-se ha d'en em santout tostoc'h d'ar c'hrouadurioù burzhudus, an doueed a zo sañset ren war o buhez ha war ar bed. N'eo ket nemet er sevenadurezhioù liesdoueour e vez kavet an dezverk-se: gwarizius ha feuls eo doue ar relijionoù Abrahamek.

Daoust ma erru un tamm diwezhat en istor eo Lug an haroz, an dudenn pennañ e *Cath Maige Tuired*. Amañ, evel gant e vab Cú Chulainn, e c'heller kavout ur c'hemm en anv hag ur pouez en dalvoudegezh: pa erru dirak dor Tara, lez Nuadu a oa roue Iwerzhon hag an TDD.

En istor e vez Lug lesanvet *Samildánach*⁴⁴, ar pezh a dalvez «en-deus-holl-an-arzoù»⁴⁵, aze en-dro e vez gwelet e vez termenet personelezh hag identelezh un dudenn dre he anv, al lenner pe ar selaouer a oar peseurt doare tudenn eo, ha petra a c'heller gortoz. Lug a zo ur c'hadour meur, n'eo nemet a-drugarez dezhañ e c'hell an emgann bezañ gounezet, hag ouzhpenn d'e varregezhioù kadourel e vez gwelet en deus galloudoù hud: war an dachenn emgann e kan ur barr hud⁴⁶. Evel hon eus gwelet abretoc'h en deus Lug ur goaf burzhudus, kaset eus ar gêr vras Gorias, tu zo da dostaat an arm-se ouzh goaf burzhudus Cú Chulainn, ar *Gae Bulg*, roet gant Scátach, na c'hell bezañ harzet nag enebet gant den. Seurt keñveriadennoù ha perzhioù boutin etre Lug ha Cú Chulainn a ziskouez an doare m'eo doa an Iwerzhoniz, pe ar Gelted en o fezh marteze dre m'eo Lug un doue pankeltiek, da sevel un haroz. Kadourien gant rikoù ha perzhioù burzhudus int, gant galloudoù hud pe dreistordinal.

1.2.1 An Tuatha Dé Danann hag ar Voudiged.

Petra zo c'hoarvezet d'an *Tuatha Dé Danann* er vitologiezh ? Ur goulenn eo a c'heller sevel rak, daoust ma ouzomp int deuet da vezañ doueed an Iwerzhoniz, e ouzomp ivez eo an Iwerzhoniz-se ar c'hwerc'hvet pobl da zont da aloubiñ Iwerzhon, Mibien Míl; tu zo neuze da c'houlenn perak n'int ket bet skarzhet gant an TDD gant o sorserezh hag hudouriezh. Un diouer a vammennoù a zo siwazh, dalc'homp soñj n'eo deuet ar skritur da Iwerzhon nemet

---

44 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, Kildare: *Irish Texts Society*, 1982, p.39

45 Joseph Falaky Nagy, «“Talking Myth” in Medieval Irish Literature», *Eolas: The journal of the American Society of Irish Medieval Studies* Vol.5 (2011) p.85

46 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, Kildare: *Irish Texts Society*, 1982, p.59

gant ar gristeniezh, er Vvet kantved. Da lavaret eo ne oa nemet ul lennegezh dre gomz, ha p'eo bet lakaet war baper e oa sur a walc'h meur a stumm d'an istorioù kontet.

Lebor Gabála Érenn a lavar deomp ez a ar VÍlesianed da welet teir doueez, Banba, Fodla, hag Eriu, pep hini anezho a c'houlenn e vefe roet o anv d'an enezenn, Eriu a vez dibabet evit an anv pennañ⁴⁷, ar pezh a ro «Éire» en deiz a hiziv. Da c'houde eo bet trec'het ha skarzhet an TDD eus Iwerzhon.⁴⁸ Ar c'hredennoù hag ar folklor, koulskoude, a ziskouez deomp n'eo ket evel-se e veze gwelet ha soñjet an traoù. Dedennus eo *Lebor Gabála Érenn* evit studiañ penaos e veze gwelet an istor, pe kentoc'h penaos eo bet klasket renkañ an istor gant menec'h en ur gemer mammannoù bedel pe lik⁴⁹. Myles Dillon en e bennad diwar-benn al levr a lavar deomp ez eus nebeud a bouez mitologel gant an oberenenn.⁵⁰

Dedennus eo evidomp koulskoude sellet ouzh *Lebor Gabála Érenn* evit respont d'ar goulenn hon eus savet : Petra zo c'hoarvezet d'an *Tuatha Dé Danann* ? Tu zo da lavar eo bet klasket skarzhañ anezho eus Iwerzhon dre al lennegezh gant ar venec'h a skrive an oberennoù hag a lakae liv ar gristeniezh warno hag a lakae anezho da vezañ dialouek:

«*They studied occult lore and secret knowledge and diabolic arts in four cities: Falias, Gorias, Murias, and Findias.*»⁵¹ - Cath Maige Tuired, eil poz.

Met a dreuz an istor, al lennegezh hag ar folklor e c'hellomp gwelet n'eo ket aet da get an TDD, n'int ket bet skarzhet, met kemmet hepken, treuzfurmet, da gentañ e-giz tud, en ur zerc'hel memestra ur perzh mitologel ha da c'houde e-giz boudoù burzhudus, ket doueed, met boudiged kentoc'h.

An treuzfurmadur-se a c'heller gwelet a-dreuz tudenn ar Morrígan. Gwelet hon eus en testennoù studiet uheloc'h eo Morrígan un doueez, a c'heller gwelet en he stumm tric'hement pe en he-unan. P'eo tric'hement an doueez e vez kavet gant an anvioù Morrígan, Babd, ha Macha⁵², Némain a vez gwelet e touez an anvioù ivez, evel ma vez gwelet e penn-kentañ an *Táin* pa zeu an doueez da dagañ arme Medb hag Aillil.

---

47 Cross and Slover, «Ancient Irish Tales», *Barnes & Nobles New York*, 1936 pp.17-18

48 Cross and Slover, «Ancient Irish Tales», *Barnes & Nobles New York*, 1936 p.23

49 Myles Dillon, «Lebor Gabála Érenn», *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, Vol.86, No.1 (1956) pp.70-71

50 Myles Dillon, «Lebor Gabála Érenn», *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, Vol.86, No.1 (1956) p.71

51 Elizabeth A. Gray, «Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired», *Irish Texts Society* 52, *Kildare: Irish Texts Society*, 1982, p.25

52 Rosalind Clark, «Aspects of the Morrígan in early Irish literature», *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.225

«*Thereupon the Némain, that is, the war-goddess, attacked them.*»⁵³ -Tagadenn

Némain

Resisaet e vez peseurt karg he deus, sur a walc'h evit ma vefe komprenet splann eo amañ eus ar Morrígan tric'hement e vez kaoz. Galloudoù ar Morrígan a zo liammet gant ar feulster, ar brezel, hag an distruj, en abeg da se sur a-walc'h eo ken tost da G/Cú Chulainn en *Táin*, gwellañ kadour hag haroz Iwerzhon eo. An anien feuls hag he galloud bras a vez lakaet war-wel ivez e *Cath Maige Tuired*:

« “*And you, Morrígan,*” said Lug “*what power?*”

“*Not hard to say,*” she said, “*I have stood fast; I shall pursue what was watched; I will be able to kill; I will be able to destroy those who might be subdued.*”»⁵⁴ - Lug ha Morrígan, pa c'houlenn Lug penaos e c'hell an Tuatha Dé Danann sikour evit an emgann.

Perzhioù all a c'heller reiñ d'ar Morrígan ivez. Diskrivet e vez e *Cath Maige Tuired* evel un doueez liammet gant ar frouezhusted: nebeut amzer a-raok an emgann e kousk ar Morrígan gant an Dagda, hag o deus un darempred revel. Lavarout a ra da c'houde d'an Dagda pelec'h ez erruo ar Fomorianed, hag e sikouro an TDD en emgann.⁵⁵ Tu zo da lavar eo dre ma kousk gant an Dagda e c'hell ar Morrígan reiñ an trec'h d'an TDD, hag e fin an emgann eo hi a zegemenn an trec'h, ur prof a vez roet ganti ent-argelel hag ent-diarlenn; liammet eo amañ ar brezel hag ar frouezhusted.⁵⁶ Staget eo ivez ar Morrígan ouzh frouezhusted ar chatal, rak eo hi a lakaa ar chatal burzhudus da goublañ, ar pezh a zegas da c'houde darvoudoù an *Táin Bó Cúailgne*.⁵⁷ Gant Máire Herbert e vez meneget eo tost ar Morrígan d'an douar, rak e vez anvet lec'hioù-zo en abeg da berzhioù korfel an doueez, «*Dá Chich na Morrigna*» (Bronoù ar Morrígan, torgennoù e County Meath, da skouer).⁵⁸

53“*Táin Bó Cúailgne*”, troet gant Cecile O’Rahilly, *Dublin Institute for advanced studies (1976)* p.131

54 Elizabeth A. Gray, «*Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired*», *Irish Texts Society 52, Kildare: Irish Texts Society, 1982*, p.53

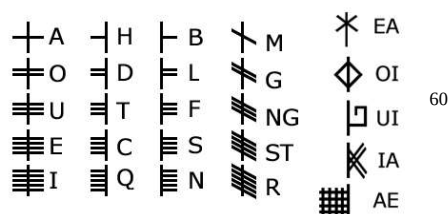
55 Elizabeth A. Gray, «*Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired*», *Irish Texts Society 52, Kildare: Irish Texts Society, 1982*, p.45

56 Rosalind Clark, “*Aspects of the Morrígan in early Irish literature*”, *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.230

57 Rosalind Clark, “*Aspects of the Morrígan in early Irish literature*”, *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.229

58 Máire Herbert, “*Transmutations of the Irish Goddess*”, *The Concept fo the Goddess, eds. Sandra Billington & Miranda Green, London: Routledge (1996)* p.143

Met cheñchet eo avat ar Morrígan a-dreuz an amzer hag an istorioù. E kerzh ar Vvet kantved eo erru ar gristeniezh en Iwerzhon, p'eo bet kaset Palladius gant ar Pab Selestin Iañ da vezañ eskob Iwerzhon e 431, hervez Prosper eus Aquitaine⁵⁹. Hervez an hengoun e vez lakaet deiziad donedigezh Sant Padrig war an enezenn e 432, da lavaret eo e oa Palladius d'an nebeutañ ur bloaz a-raok Sant Padrig. Met evit ma vefe kaset unan bennak da vezañ eskob en Iwerzhon eo ret d'un nebeud tud bezañ kristen dija; daoust ma n'eo biskoazh bet aloubet Iwerzhon gant an Impalaerezh Roman, ha n'eo neuze ket bet lakaet da heuliañ ar relijion Stad, ez eus bet memestra darempredoù etre an Iwerzhoniz hag ar broioù kristen, Breizh-Veur dreist-holl, a-drugarez d'ar c'henwerzh, e-touez modoù all. Kement-se a c'heller gwelet gant krouidigezh ar skritur Ogam, pe Ogham, ar skritur iwerzhonat koshañ a zo, daoust d'e stumm a c'hell seblantout iskis deomp, eo tennet diwar al lizherenneg latin: pep sin a dalv kement hag ul lizherenn latin.

Ne vefe ket bet tu da ober ul lizherenneg o kemer skouer unan all hep darempredoù gant ar sevenadur en-deus krouet al lizherenneg-skouer. Daoust m'hon eus lavaret eo an Ogam an doare skritur koshañ en Iwerzhon n'eo ket ken kozh-se e-keñver doareoù skritur all: diaes a-walc'h eo reiñ un deiziad d'an traoù kizellet er maen, met studioù yezhoniel a lavar deomp eo an Ogam eus an trede pe bevare kantved eus hon amzer. Dedennus eo notenniñ e vez, en hengoun, lakaet an doue Ogma da vezañ krouer ar skritur⁶¹, da lavaret eo e oa bev ar c'hredennoù nebeut amzer a-raok donedigezh ar gristeniezh ez-ofisiel, hag ar strivoù andreiñ, war an enezenn.

Nebeut-tre a vammennoù en Ogam a chom hiziv an deiz, siwazh, an darn vrasañ anezho a zo skrivet war mein, ha n'eo nemet anvioù evit lidañ un den bennak sur a-walc'h, seurt maen a vez kavet en Iwerzhon dreist-holl, met ivez e Bro-Skos, Bro Gembre, Kernev-Veur, en Devon, ha war enez Manav⁶². Posubl eo e vefe bet skrivet muioc'h a draoù, war

59 Ó Cróinín, Dáibhí, “Who was Palladius, ‘first bishop of the Irish’?”, *Peritia* 14 (2000), p.205

60 Taolenn al lizherenneg Ogam, tennet diwar “ogham.co”, gweladennet d'ar 14/06/2019 da 9e35gm

61 H. d'Arbois de Jubainville, “Le Mercure Gaulois”, *Revue Archéologique Nouvelle Série*, Vol. 26 (Juillet à Decembre 1873), p. 95

62 Damian McManus, “Written on Stone”, *Irish Arts Review* (2002-) Vol.23 No.3 (Autumn), p.98

koad pe l er da skouer, met aet int da get, pe n'int ket bet dizoloet c'hoazh. Komprenet e vez neuze ne oa ket pouezus ar reizhskriva n en Iwerzhon, ha ne vez dalc'het roud ebet eus o Istor, mitologiezh, sevenadurezh, lezenno , hag all, a-raok donedigezh ar gristeniezh. An trao -se a veze dalc'het sur a-walc'h gant an drouized, evel m'eo displeget gant Julius Caesar en e rentan-kont eus aloubadeg Galia, *Commentarii de Bello Gallico*, lavarout a ra eno e vez graet pep tra dre vemor gant an drouized, a zo gouest da zibuna n un niver bras a werzio , hag a studi a-wezhio  e-pad ugent vloaz evit mestronia n ar memor-se. Menegi n a ra ivez ne vez skrivet netra ganto⁶³. Ama n evel-just ne vez kaoz nemet eus an drouized e Galia, met ul liamm kre v a zo etre sevenadur Galia hag hini an inizi er Mor Keltiek, hag e teufe hengoun an drouized e Galia eus Breizh-Veur pe Iwerzhon⁶⁴.

Evit ar relijion gristen avat eo a-bouez bras ar skritur, diazezet eo war ul levr, ha neuze p'eo erru ar gristeniezh hag he ensavadurio  war an enezenn, hag ur wezh skignet ar c'hredenno  a-dreuz ar vro e oa poent bras kregi n da skriva n. Souezhus a-walc'h eo gwelet eo bet dibabet derc'hel ar mammenno  pagan hag ar vitologiezh, hag en iwerzhoneg peurliesan e-lec'h al Latin. Met ama n ema n an dalc'h: daoust m'eo bet lakaet ar c'hredenno  pagan war baper eo bet graet gant menec'h kristen, ar gwella n-tra e oa evito da izelaat galloudo  an doueed hag ar boudo  burzhudus en istorio  hag er vitologiezh. Tu zo da so jal ivez ez eus bet prezegenno  gant ar veleien e-touez ar bobla ns evit treuzfurmi n ar c'hredenno  pagan hag o zrei n da folklor, rak ar mammenno  skrivet a oa evit an dud desket, met ar bobla ns a oa ret kendrec'hi n ivez.

Ar c'hemmo -se er c'hredenno  a c'heller gwelet mat, ur wezh c'hoazh, en ur sellet ouzh ar Morrigan. Rosalind Clark a veneg ur geriadur gant Peter O'Connell n'eo biskoazh bet embannet, a heveleb an doueez tric'hement, Babd, Morrigan, Macha, ha N emain ivez, gant ar vran, pe resisoc'h c'hoazh ar vran louet (*royston crow*).⁶⁵ Al labous-se a zo liammet gant ar brizhkredenno  en Iwerzhon, Bro-Skos, ha Bro Gembre. Met ar pezh a zedenn ac'hanomp ar muia n eo termenadur resis Babd ha Morrigan, er geriadur-se e vez skrivet splann ez int boudiged:⁶⁶

«Babd-catha: Fion g, a female fairy, phantom or spectre, supposed to be attached to certain families, and to appear sometimes in the form of squall crows, or royston crows

---

63 W.A McDevitte & W.S Bohn, "The Gallic Wars by Julius Caesar"

64 Julius Pokorny, "The Origins of Druidism", *The Celtic Review* Vol.5 No.17 (1908) pp.3-6

65 Rosalind Clark, "Aspects of the Morrigan in early Irish literature", *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) pp.225-226

66 Rosalind Clark, "Aspects of the Morrigan in early Irish literature", *Irish University review* Vol. 17 No.2 (Autumn 1987) p.226

(...)

Morrighain: *i.e. the great fairy*» -Geriadur Peter O'Connell hervez Rosalind Clark

Gwelet e vez amañ eo deuet doueez ar brezel, liammet gant ar marv hag an distruj, da vezañ ur voudig, met ivez krouadurioù all eus ar folklor, spesoù da skouer, ar pezh a vez staget amañ ouzh an anv Babd, un anv all evit ar Morrígan, a zo ur boud a chom atav staget ouzh ar marv: ar *Banshee*.

Banshee a zo ar ger arnevez evit ar *bean sidhe*, a dalvez «maouez eus ar *síd*» en iwerzhoneg, da lavaret eo ur voudig, pe ur vaouez eus bed ar voudiged evit bezañ resisoc'h. Met ar Banshee n'eo ket forzh peseurt boudig, hervez ar folklor e vez diouganet marv an dud gant ar c'hrouadur-se, pa vez klevet anezhi o huchal. Cheñch a ra ar folklor gant an amzer hag hervez al lec'hioù evel-just, hervez istorioù-zo eo tud, maouezed, a zeu da vezañ Banshee goude ar marv⁶⁷. Gwelet a reomp ivez eo liammet ar Banshee gant ul labous a vez tostaet eus ar marv, tu zo da soñjal e vez kaoz eus ur vran⁶⁸.

«*The Banshee Questionnaire*», ur goulenadeg krouet er bloavezhioù 1970, a ro deomp ur sell war an tamm-se eus ar folklor, daoust ma ne vez ket roet ar respontoù deomp eo dedennus sellet ouzh ar goulennoù savet evit gouzout petra a oa gortozet, peseurt arvezioù a seblante anat, ha peseurt kemmoù en istor a oa tu da c'hortoz⁶⁹. Goulennoù-zo da skouer a denn da anv ar Banshee, peseurt anvioù a vez roet dezhi, daoust ma c'helle cheñch stumm, kemer stumm ul loen pe ul labous, ma veze soñjet e oa brav pe vil, yaouank pe gozh. Seurt perzhioù a vez roet d'ar *bean sidhe* a zo ivez perzhioù a vez gwelet gant ar Morrígan: maouez kozh pe yaouank, brav pe vil, stumm denel pe ul labous, kement-se a vez gwelet en he darempredoù gant Cú Chulainn en *Táin*; ar galloud a zo gant Morrígan ivez da ziouganiñ ar marv, rak hi eo a zegas anezhañ peurliesañ, ar Banshee avat ne ra nemet kemenn e c'hoarvezo. Istor ar Banshee a c'hell kas soñj en Ankoù e folklor Breizh, rak e vez diouganet marv an dud pa glever trouz e garrigell.

Tu zo deomp kompren bremañ pegen pouezus e oa tudenn ar Morrígan er vitologiezh hag er c'hredennoù iwerzhonat, hag a drugarez d'he nerzh ha d'he fouezh bras, ar c'hevrin hag ar perzh divent he deus en istorioù kontet a-dreuz ar vro, e c'heller ivez kompren pegen diaes e oa diverkañ anezhi diouzh an ijin poblek, zoken gant donedigezh ar gristeniezh war an enezenn. Ar gwellañ tra d'ober, sur a-walc'h, a oa cheñch anezhi, gwanaat an dudenn hag

---

67 Patricia Lysaght, "Irish Banshee Traditions: A Preliminary Survey", *Béaloideas* Iml 42/44 (1974-1976), p.95

68 Patricia Lysaght, "Irish Banshee Traditions: A Preliminary Survey", *Béaloideas* Iml 42/44 (1974-1976), p.96

69 Bo Almqvist, "The Banshee Questionnaire", *Béaloideas* Iml 42/44 (1974-1976), pp.88-93

ober anezhi ur c’hrouadur eus ar folklor, ha ganti ez eo aet peurrest an tudennoù mitologel da grouiñ ur bed burzhudus poblet gant boudoù liammet gant an hudouriezh, boudiged.

Morrígan a c’hellfe ivez bezañ orin tudenn Morgan la Fay en istorioù arzhurian⁷⁰, savet gant Geoffrey of Monmouth, ha meneget da gentañ er *Vita Merlini*⁷¹. Lucy Allen Paton a laka war wel heñvelder an darempredoù etre Morgan hag Arzhur, hag etre Morrígan ha Cú Chulainn en *Táin Bó Cúailgne*, ar skouer roet a zo p’emañ, en daou istor, ar vaouez c’halloudus e karantez gant un dudenn, ha pa vez nac’het ar garantez-se e teu ar feulster hag ar c’hoant lazhañ gant ar vaouez, en *Táin* eo Morrígan e karantez gant Cú Chulainn, hag en istor arzhurian eo Morgan e karantez gant Hector. Possubl eo avay e vefe bet un istor orin e lec’h m’eo Morgan e karantez gant Arzhur da gentañ⁷². Gant Paton e vez notennet ivez galloudoù hud Morgan, ha resisoc’h c’hoazh ar galloud he deus da cheñch stumm⁷³.

Daoust d’an heñvelderioù-se eo diaes, ma n’eo ket dibosubl, bezañ sur ha lavar gant serteniezh e teu ar voudig Morgan war-eeun eus Morrígan. Possubl eo avat e vefe bet awenet mitologiezh hag istorioù Kembre gant re Iwerzhon, hag a dreuz Kembre e vefe deuet an ijin hag an danvez betek Geoffrey of Monmouth evit krouiñ an dudenn Morgan.⁷⁴ Tu vefe deomp lavarout neuze ez eo Morgan ur c’hemmesk eus ar mojennoù keltiek krennamzerel evit krouiñ un dudenn a c’hellfer gwelet evel ur «beurvoudig».

Bev-tre eo bet ar c’hredennoù poblek er voudiged, ha chomet eo kreñv a-dreuz ar c’hantvedoù. William Butler Yeats, ur barzh iwerzhonat, a grede da vat er voudiged, hag awenet eo bet ganto ha gant ar vitologiezh gozh iwerzhonat evit kalz eus e labour⁷⁵. Seurt labourioù, barzhoniezh evel-se a zo pouezus ha dedennus evit gwelet ha kompren nerzh ar folklor, ha penaos eo cheñchet e-keñver ar vitologiezh orin.

Bremañ m’hon eus gwelet a-dost testennoù an hengoun iwerzhonat, gwelet an harozed, an elfennoù hud, ar pouez mitologel hag an emdroadur war-du ar folklor, e vo treuzet Mor Iwerzhon da sellet ouzh testennoù Bro Gembre. Studiet e vo ganeomp Pevar Skourr ar Mabinogi, hag ivez istor Peredur, *Peredur ap Efwarg*. Gwelet e vo an tudennoù pennañ, o

---

70 Lucy Allen Paton, “Studies in the fairy mythology of Arthurian romance”, *Boston, Ginn & Co* (1903) p.11

71 Lucy Allen Paton, “Studies in the fairy mythology of Arthurian romance”, *Boston, Ginn & Co* (1903) p.9

72 Lucy Allen Paton, “Studies in the fairy mythology of Arthurian romance”, *Boston, Ginn & Co* (1903) pp.21-22

73 Lucy Allen Paton, “Studies in the fairy mythology of Arthurian romance”, *Boston, Ginn & Co* (1903) p.24

74 Zoë Enstone, “‘Wicecraft & Vilaine’: Morgan Le Fay in Medieval Arthurian Literature”, *University of Leicester*, 2011, p.46

75 Peter Alderson Smith, «W.B. Yeats and the Tribes of the Danu» *Barnes & Nobles*, 1987, p.155

ferzh e-giz harozed, plas an hudouriezh, hag emdroadur ar meizadoù. Kroget e vo gant ar Mabinogion

1.4. Ar Mabinogion

Pevar Skourr ar Mabinogi, pe ar Mabinogion evel ma reer eus ar skrid-se ivez, a zo un oberenn gembreat krennamzerel, e kembraeg-krenn ; diaes eo termenniñ oad an dornskridoù, kavet e Levr Gwenn Rhydderch ha Levr Ruz Hergest (*Llyfr Gwyn Rhydderch & Llyfr Coch Hergest*), met roet e vez peurliesañ deziadoù etre an Xvet hag an XIIIvet kantved⁷⁶. An anv e-unan a zo kevrinus, Mabinogion a c'hellfe bezañ liester ar ger Mabinogi, met petra dalvez ar ger-se, n'ouzer ket. Identelezh an oberour a zo dianav ivez, Abeozenn a lavar deomp e oa sur-a-walc'h ur barzh eus Kreisteiz Kembre⁷⁷.

Pevar Skourr ar Mabinogi a zo aozet e pevar istor : Pwyll Priñs Dyfed, Branwen Merc'h Llŷr, Manawydan mab Llŷr, ha Math mab Mathonwy. Ar pevar istor-se, pe skourroù, a zo liammet kenetrezo a-drugarez da dudenn Pryderi, mab Pwyll, ganet e-kerzh an istor kentañ. Helen Fulton en he fennad «The *Mabinogi* and the education of princes in medieval Wales» a lavar e c'hellfe istorioù ar Mabinogi bezañ ur *speculum principum*, pe «meleour ar briñsed» (*mirror of princes*)⁷⁸, da lavaret eo un doare da ziskouez, da zeskiñ d'an noblañs kembreat yaouank penaos realañ, penaos ren. Arabat eo disoñjal, daoust d'ar fed m'eo ar Mabinogion un dastumad kontadennoù, ez eo bet fardet evit ar vrientinien, diwar-benn ar vrientinien, ha gant ar vrientinien, n'eo ket bet graet evit ar boblañs ordinal.

1.4.1 An Anvioù

Dedennus bras eo an oberennoù-se da gentañ tout en abeg da anvioù an tudennoù a vez kavet eno. *Pwyll* e kembraeg a dalvez kemet hag evezh, furnez, pe poell, *prudence* a vez lavaret deomp e saozneg.⁷⁹ Pwyll, avat, e skourr kentañ ar Mabinogion, a ya a-enep krenn d'an dezverk roet gant e anv: ne seblant ket poellek, ne ziskouez tamm furnez nag evezh ebet. Pa wel Pwyll ur bagad chas gant livioù iskis e tlefe bezañ anat dezhañ ez int chas eus ar Bed

---

76 Abeozenn, « Pevar Skourr ar Mabinogi (Kentskrid) », *Preder* 1980, pp.10-11

77 Abeozenn, « Pevar Skourr ar Mabinogi (Kentskrid) », *Preder* 1980, pp.12-13

78 Helen Fulton, « The *Mabinogi* and the education of princes in medieval Wales », *Medieval Celtic Literature and Society*, Four Courts Press, Dublin 2005, p.237

79 (aozer ebet meneget) «The Tale of Pwyll» *The Cambro-Briton* Vol.2 No.18 (Feb 1821) p.1

All, evel ma welimp diwezhatoc'h, met ne seblant ket teurel pled. Gwashoc'h c'hoazh : pa wel Pwyll ar bagad chas-se o tagañ ur c'harv e tiviz kas e chas dezhañ ha skarzhañ a re all⁸⁰. An diouer-se a sevended a vez notennet zoken gant Arawn, mestr bagad chas ar Bed All:

«'Chieftain, I know who you are but I will not greet you.' 'Well,' replied Pwyll, 'perhaps your rank prevents your doing so.' 'God knows, it is not the degree of my rank which prevents me.' 'What else, chieftain?' asked Pwyll. 'Between me and God,' said the stranger, 'your own rudeness and discourtesy.' 'Chieftain, what discourtesy have you seen in me?' 'In no man have I seen greater discourtesy than driving away the pack which has killed a stag and baiting one's own pack upon it. That was your discourtesy, and though I will take no vengeance, between me and God, I will dishonour you to the value of a hundred stags.' » -Diviz etre Pwyll hag Arawn.⁸¹

An diouer a boell gant Pwyll a vez gwelet adarre diwezhatoc'h en istor, e-kerzh eured Pwyll ha Rhiannon, pa asant Pwyll da reiñ e c'houlenn d'un den a-raok gouzout identelezh an den-se ha peseurt goulenn a vez graet outañ. An den-se a zo Gwawl ap Clud, a c'houlenn dimeziñ gant Rhiannon, ha neuze eo bet asantet gant Pwyll hep teurel pled. Kement-se a zisplij da Rhiannon, hag e laka da c'houzout:

« 'You had better not say any more,' said Rhiannon, 'for I have never seen such a feeble-witted performance.' »⁸²-Rhiannon da Bwyll.

Ar fed e vefe ken diboell Pwyll, en desped d'e anv, a ziskouez ez eus ur c'hortozadenn da geñver an anvioù, da lavaret eo e rankfent, hervez ijin ar mare, diskouez peseurt personelezh a zo gant an dudenn, petra gortoz digant an dudenn-se, hag e c'heller soñjal eo bet eilpennet ar c'hortozadenn-se evit Pwyll, evit souezhañ al lennerien pe ar selaouerien, pe evit sachañ o evezh.

N'eo ket Pwyll an dudenn nemeti er Mabinogion gant an eilpennadur-se da geñver an anv: Pryderi, mab Pwyll deus eñ ivez perzhioù a ya a-enep ar perzh roet dezhañ gant e anv. «Pryderi», pe «*pryder*», a dalvez kement ha bezañ chalet, soursial, anvet eo bet ar bugel evel-se en abeg d'an anken a zo bet gant Rhiannon, mamm Pryderi, p'eo bet skrapet hemañ

---

80 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.46

81 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.46-47

82 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.55

nebeut-tre goude bezañ ganet gant ur boud kevrinus.⁸³ Met un dalvoudegezh doubl a zo d'an anv: ouzhpenn d'an anken ha d'ar soursi e talvez «Pryderi» kement ha «preder» ivez, hag un diouer a breder a zo gant Pryderi. Tu zo da notenniñ ez eus aze ur vestroni vras war ar yezh gant ar skrivagner, met ivez ur vestroni war al lennegezh hag ar bed lennegel dre vras, eus e vare, evit gellout gouzout petra a vez gortozet gant an dud, ha penaos souezhañ anezho en ur chom poellek memestra da geñver ar c'hodoù implijet.

E trede skourr ar Mabinogi, «Manawydan Mab Llŷr» eo Pryderi, bremañ un den deuet, un dudenn bennañ en istor. Pryderi a zo ur mignon mat, ha leal da Vanawydan, met ne gemer ket amzer da soñjal, pe da brederiañ:

«'Pryderi, these men want to kill us,' said Manawydan. 'We ought not to take that from the rascals. Let us go and kill them,' said Pryderi, but Manawydan answered, 'No, for Casswallawn and his men would hear of it, and then we should come to grief. Let us go to another town.'»⁸⁴ - Diviz etre Manawydan ha Pryderi

Gwelet e vez amañ eo reher Pryderi, mall a zo warnañ ober un dra bennak diouzhtu. Tu zo deomp da soñjal eo dreist-holl peogwir ez eus ur c'hoant, pe un ezhomm evit an istor, da ziskouez furnez Manawydan, en oc'h ober an dargemm gant reherded Pryderi. Pelloc'h en istor en em gav Manawydan ha Pryderi o chaseal e kantrev Dyfed, a zo bet strobinnel. Gwelet a reont ur seurt kreñvlec'h, eno ez a o chas hag o freizh, met hini ebet ne zistro, hep soñjal, hag a-enep ali Manawydan, e tiviz Pryderi mont betek ar c'hreñvlec'h.

«'Lord,' said Pryderi, 'I will enter the fortress and seek news of the dogs.' 'God knows, that is not a good idea,' said Manawydan. 'I have never seen this fortress before, and if you take my advice you will not enter it (...).' 'God knows, I will not give up my dogs,' said Pryderi.»⁸⁵ - Diviz etre Pryderi ha Manawydan dirak ar c'hreñvlec'h krevinus

---

83 Deborah Furchtgott «Ystoria Adaf ac Efa y Wreic and the Place of Apocrypha in the White Book of Rhydderch» *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium* Vol.31 (2011) p.113

84 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.87-88

85 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.89

Er c'hreñvlec'h-se e kav Pryderi un doare bolenn alaouret brav-meurbet staget gant chadennoù. Teoget gant ar braventez, ne soñj ket Pryderi e c'hellfe ar volenn-se bezañ burzhudus, hag e touch anezhi...hag en em gav strobinellet.

«Ecstatic over the beauty of the gold and the fine craftsmanship of the bowl he walked over to the vessel and grasped it, but as soon as he did so his hands stuck to the bowl and his feet to the slap he was standing on, and his speech was taken so that he could not say a single word. There he stood.»⁸⁶ - Pryderi hag ar volenn.

An darvoudoù-se a ziskouez muioc'h c'hoazh ar mall a zo war Pryderi da ober un dra bennak bewezh ma c'hell, hep kemer amzer da soñjal, pe da selaou zoke alioù e vignon. Darvoud ar volenn, avat, a lavar deomp eo marteze Manawydan a glask bezañ fur betek re, hag e chom hep ober tra pe dra e plas mont gant e vignon hag aliañ anezhañ ur wezh dirak ar benveg burzhudus. Gourdrouzet eo Manawydan gant e wreg, Rhiannon, en abeg da se.

«'God knows,' she said, 'you have been a bad companion and lost a good one'»⁸⁷ -Rhiannon da Manawydan

Ur c'hempouez a zo da gaout amañ etre an diouer a breder, hag ar re a furnez. Gwelet e vez amañ neuze pouez an anvioù er c'hontadennoù, lakaet war-wel dreist-holl gant div zudenn penn, rak eo Pryderi un dudenn a vez kavet a-hed ar pevar skourr, tu zo deomp soñjal en doa ur pouez bras en hengoun kembreat hag a zo bet kollet en amzer, ne c'heller nemet divinout a-drugarez d'ar Mabinogion.

Un elfenn all en istorioù hengounel hag a zedenn ac'hanomp kalz amañ, ha lakaet war wel er Mabinogion dreist-holl gant istor Pwyll, eo meizad ar Bed All. Komzet hon eus dija un tamm eus ar meizad-se en Iwerzhon, rak eo ar *sidhe*, pe al lec'h ma vev ar vouldiged en hengoun iwerzhonat.

1.4.2 Ar Bed All

---

86 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.89

87 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.90

Ar soñj, pe ar gredenn en ur Bed All, *Otherworld* e Saozneg, a zo ur meizad a vez kavet a-dreuz ar bed Keltiek, a drugarez d'ar vitologiezh ha d'al lennegezh fonnus. Ha koulskoude, en desped da se, eo kemplezh-tre termeniñ ar meizad-se, rak e cheñch hervez ar sevenadurioù, ar yezhoù, ha zoken an istorioù. Dezverkoù boutin a zo daoust da se, hag evit studiañ implij ar Bed All en un destenn, eo ret da gentañ kompren petra eo.

En e bennad *Time, Space, and the Otherworld*, e lavar John Carey eo lies lec'hiadur ar Bed All se er vitologiezh ha lennegezh iwerzhonat, ha termenet eo ar «Bed All»-se gantañ evel ul lec'h ma c'hoarvez darvoudoù dreistnaturel, hag annezed gant boudoù burzhudus⁸⁸, an enkerzh a vez kavet dindan zouar, torgennoù da skouer, naturel pe kalvezadel, pe war ar gorre, a-dreuz ar mor, war inizi, pe zoken dindan an dour, e lennoù ha morioù, puñsoù, tiez kavet en deñvalijenn, el lатар, pe e korventennoù⁸⁹. Gwelout a reomp neuze eo boutin tem an natur d'al lec'hiadurioù-se, harzoù naturel, pe lec'hioù kuzhet en natur, a stag ar Bed All d'hon hini ; Claude Sterckx a skriv zoken emañ ar Bed All el lec'hioù ma ne za ket Mab Den, lec'hioù ma n'eo ket en e aes pe n'eo ket en e blas : koadeier don, gouez ha dañjerus da skouer⁹⁰.

Da belec'h, neuze, e kas pep enkerzh ? Daoust hag e kas an hini dindan un lenn d'ul lec'h disheñvel diouzh an hini dindan un dorgenn ? Hervez John Carey, e kas pep enkerzh d'ar Bed All en e bezh⁹¹, da lavaret eo ez eus ur bed a-bezh o kevezañ ouzh hon hini, tost-tre met diwelus, hag ar bed-se, liammet gant hon hini dre an natur, en deus e reolennoù dezhañ, disheñvel diouzh ar pezh omp boas. An amzer, da skouer, a seblant tremen gant un tizh disheñvel hervez un nebeud istorioù, Carey a gont un istor e-lec'h ma tremen an tudennoù un nozvezh er Bed All, met pa zistroont eo tremenet ur bloavezh e bed Mab-Den !⁹² N'eo ket atav kevatal un nozvezh d'ur bloavezh er Bed All, ar c'hontrol a c'hell bezañ gwir ivez⁹³, ar pezh a grou un diac'hinad brasoc'h c'hoazh, hag a washa kemplezhidigezh ar meizad.

N'eo ket ar Bed All ur soñj unel da Iwerzhon evel-just, kavet e vez ivez e Bro Gembre, met evel m'eo bet lavaret abretoc'h ez eo disheñvel diouzh an hini a vez kavet er vro a-dreuz ar mor. En Iwerzhon ne vez roet anv ebet d'ar Bed All, ne vez meneget nemet ar *sídh*, pe and

---

88 John Carey, *Time, Space, and the Otherworld*, *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol. 7 (1987), p.1

89 John Carey, « Time, Space, and the Otherworld », *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol. 7 (1987), p.2

90 Claude Sterckx, « La Mythologie du Monde Celte », *Editions Marabout* 2009, p.158

91 John Carey, « Time, Space, and the Otherworld », *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol. 7 (1987), p.2

92 John Carey, « Time, Space, and the Otherworld », *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol. 7 (1987), pp.2-3

93 John Carey, « Time, Space, and the Otherworld », *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol. 7 (1987), p.7

torgennoù-boudiged. Er vitologiezh kembreat e vez alies meneget ar Bed All gant an anv *Annwn* (/ænu:n/), pe *Annwfn*.

An anv *Annwfn* a c'hellfe dont eus ar ger *dwfyn* pe *dyfynder*, a dalvez kement ha «donder» pe «islonk»⁹⁴, komprenet eo bet an displegadenn-se gwezhioù-zo evit talvezout eo *Annwfn* kevatal da bed ar re varv, met n'eus prouenn ebet en testennoù kembreat eo gwir an arlakadenn-se⁹⁵.

Sellomp a dostoc'h ouzh testennoù kembreat : er varzhoneg krennamzerel *Preiddeu Annwn*, a vez kavet e Levr Taliesin (*Llyfr Taliesin*, XIVvet kd.), e vez kaoz eus Arzhur hag e ergerzhadennoù e *Annwn* evit kavout preizhioù, teñzorioù da gas en-dro d'ar bed ordinal. Kaoz a vez eus Caer Sidi, ur c'hreñvlec'h er Bed All⁹⁶, ha meneget e vez eo aet Arzhur da *Annwn* gant e vag, *Prydwen*⁹⁷, ar pezh a ziskouez e vez kavet lec'hiadur *Annwn* er vitologiezh kembreat e lec'hioù all eget dindan an douar : a-dreuz ar mor da skouer, pe d'an nebeutañ liammet gant an dour, a-walc'h evit ma vefe ezhomm eus ur vag ; kement-se a ere ar gredenn ouzh hini ar Bed All en Iwerzhon : ur bed tost d'hon hini, liammet gant harzoù naturel. Daoust m'eo kevrinus ar varzhoneg *Preiddeu Annwn*, n'eus meneg ebet eus ar re varv, arverk ebet e vefe ul liamm gant ur bed na vefe hepken evit an dud varv, n'eo nemet ur Bed All, gant teñzorioù burzhodus.

Ar ger *Annwn* a c'hellfe kaout an hevelep orin hag ar ger Anaon e brezhoneg, daoust m'eo arzalaet ar soñj-se⁹⁸ met koulskoude eo cheñchet penn-da-benn an termenadur e Breizh : e brezhoneg, ne dalvez an Ananon nag ur Bed All burzhodus gant boudoù dreistordinal, na zoken ur Bed dediet d'ar re varv hepken, an Anaon a zo hollad eneoù ar re varv⁹⁹, a zo holl strollet asambles marteze da c'hortoz ar mare ma vint kaset d'ar baradoz pe d'an ifern ; ar cheñchamant eus an termenadur orin tost eus an *Annwn* kembreat da talvezout un dra bennak liammet hepken gant ar re varv a seblant bezañ ul levezon eus an Iliz katolik he deus kemmet «ar bed dindan (an douar)» da talvezout hepken bed ar re varv, ul lec'h evit an eneoù. Graet eo bet kement-se gant ar veleien e bro Gembre, o keñveriañ ur roue en *Annwn* gant an Diaoul, ha neuze *Annwn* gant an Ifern¹⁰⁰.

Tudennoù a vez kavet er Mabinogion liammet gant ar Bed All, Arawn da gentañ tout, roue ar Bed All, hag e vagad chas, hag e gevezer Hafgan. Ar chas-se a zo gwenn o c'hroc'hen,

---

94 John Carey, « The Location of the Otherworld in Irish tradition », *Éigse* 19 (1982) p.42

95 Roger S. Loomis, « The Spoils of Annwn : An Early Arthurian Poem », *PMLA* Vol. 56 (1941), p.895

96 Marged Haycock, « Legendary Poems from the Book of Taliesin », *CMCS Aberystwyth* 2007, p.435,

97 Marged Haycock, « Legendary Poems from the Book of Taliesin », *CMCS Aberystwyth* 2007, p.435,

98 Patrick Sims-Williams, « Some Celtic Otherworld terms », *Celtic Languages, Celtic Culture* 1990, p.62

99 Devri.bzh/dictionnaire/a/anaon/

100 Roger S. Loomis, « The Spoils of Annwn : An Early Arthurian Poem », *PMLA* Vol. 56 (1941), p.895

ha ruz o divskouarn. Amañ dija ez eo ur sin emañ liv ar Bed All en istor : er gredenn gembreat hengounel e vez merk ar bed all war al loened gant o liv gwenn, hag alies a-walc'h gant elfennoù ruz warno, an divskouarn da skouer, pe kerniel war ar chatal¹⁰¹. Mestr ar chas gwenn en em ginnig evel Arawn, roue Annwn : diskouez a ra kement-se eo tost-tre Annwn eus ar bed ordinal dre e gustumoù, ur bed renet gant ur roue eo, ha muioc'h c'hoazh : Arawn a gomz eus un enebiezh gant un dudenn all, Hafgan, roue Annwn, da la varet eo ez eus meur a roue, meur a rouantelezh er Bed All-se, ne seblant ket ken disheñvel eus hon hini. Koulskoude e vez memestra komz eus burzhudoù : Hafgan, enebour Arawn, ne c'hell ket mervel daoust m'eo bet trec'het ha skoet meur a wezh gant Arawn, hag Arawn e-unan a zo un hudour : lavar a ra da Bwyll e c'hell cheñch neuz Pwyll evit kemer hini Arawn, hag Arawn a gemero neuz Pwyll. Annwn a gemer neuze skeudenn ur bed tost ouzh hon hini dre e gustumoù, met ar reolennoù a zo cheñchet, pe eilpenet : an hudouriezh a seblant bezañ ordinal, hag an dud ne varvont ket daoust ma vezont skoet en un doare marvus.

Daoust da se e teu a-benn Pwyll, cheñchet e neuz evit tennañ da Arawn, da lazhañ Hafgan, ar pezh a ziskouez eilpennadur ar reolennoù etre ar bedoù : Arawn a c'hell ober hudouriezh er bed ordinal, ha Pwyll a c'hell lazhañ un den divarvel en Annwn. Mont a ra Pwyll e Annwn en ur dreuziñ ar goadeg e lec'h ma oa o chaseal : harzoù ar Bed All a zo neuze harzoù naturel, e lec'h ma ne rankfe ket marteze Mab Den bezañ, ma n'emañ ket da vat en e blas.

Un dudenn bouezus all er Mabinogion, liammet gant ar Bed All, a zo Rhiannon, mamm Pryderi ha gwreg Pwyll, ha gwreg Manawydan diwezhatoc'h. Ar wezh kentañ ma vez gwelet Rhiannon en istor e komprener dija eo burzhudus ar vaouez, rak e vez gwelet anezhi war ur marc'h gwenn o vale goustadig, met pa glask Pwyll hag e servijourien mont war he lec'h gant forzh peseurt tiz e vefe, emañ atav Rhiannon pelloc'h pellañ.¹⁰² Arverkoù a zo evit lavar deomp e oa Rhiannon, a-raok bezañ un dudenn lennegel hepken, un doueez pouezus er relijion hengounel kembreat, liammet gant ar roueelezh hag ar c'hezeg, hag ul liamm a vefe d'ober gant an doueez keltiek Epona war ar c'hevandir.^{103, 104} Da lavaret eo e vez emañ ivez, kement hag en *Táin Bó Cúailgne* en Iwerzhon, un dudenn doueel tost, hag gant ul liamm kreñv gant un dudenn denel, pe varvel.

---

101 Lars Noodén, « Animal Symbolism in Celtic Mythology », *University of Michigan* 1992,

102 Jessica Hemming, «Reflections on Rhiannon and the Horse episode in «Pwyll»» *Western Folklore* Vol.57 No.1 (Winter 1998) p.19

103 Jessica Hemming, «Reflections on Rhiannon and the Horse episode in «Pwyll»» *Western Folklore* Vol.57 No.1 (Winter 1998) p.20

104 Erica J. Sessle «Exploring the Limitations of the Sovereignty Goddess through the Role of Rhiannon» *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium* Vol.14 (1994) pp.10-11

Gwelet e vez ivez eo anaoudeg Rhiannon gant an hudouriezh, daoust ma ne vez ket gwelet anezhi oc'h ober traoù hud war-eun: e kerzh ar pred e lec'h ma vez roet e c'houlenn da Gwawl hep diwall, e ro Rhiannon ur sac'h strobinellet da Bwyll, hag anat e seblant-se bezañ dezhi.

«(...) you must ask for nothing more than the filling of the bag with food, for I will see that even if all the food and drink in these seven cantrevs is put into the bag it will be no fuller than before.»¹⁰⁵ -

Rhiannon da Bwyll pa zispleg penaos he saveteiñ diouzh Gwawl

Bihanoc'h eo perzh Rhiannon e istor Manawydan mab Llŷr, koulskoude eo ur munud pouezus, rak eo a-drugarez dezhi e c'hell Manawydan bezañ mestr war seizh kantrev Dyfed, ar pezh a laka war-wel perzh orin Rhiannon e-giz doueez ar roueelezh: ne c'heller bezañ mestr war ur vro nemet gant bennozh un doueez wregel a arouez ar vro, an douar e-unan.

«'The seven cantrevs of Dyved were left to me,' said Pryderi, 'and my mother Rhiannon is there. I will give her to you, along with the authority over the seven cantrevs, and if you have no territory but these cantrevs, there are nonetheless no seven better than they.»¹⁰⁶ -Pryderi
pa brof Rhiannon, hag e zouarou, da Vanawydan

1.4.3 An hudouriezh

An hudouriezh a zo un elfenn e Pevar Skourr ar Mabinogi gant ur perzh pouezus ivez, a-dreuz an hudourien o-unan pe a-drugarez da rikoù burzhudus implijet gant an tudennoù. Gwelet hon eus ar sac'h ne c'hell ket bezañ leuniet, implijet gant Pwyll en istor kentañ, hag ar volenn strobinellet e istor Manawdan mab Llŷr. Ur benveg all a vez kavet e trede skourr ar Mabinogi, Branwen merc'h Llŷr: ur chaodouron burzhudus eo, a laka an dud varv lakaet e-barzh da vevañ en-dro.

«(...) I will give you a cauldron, the property of which is this: take a man who has been slain today an throw him into it, and tomorrow he will fight as well

---

105 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.56

106 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.84

*as ever, only he will not be able to speak.»*¹⁰⁷ -Roue Breizh-Veur, Brân, da roue Iwerzhon, Mallolwch

E pevare skourr ar Mabinogi, Math mab Mathonwy, ez implij ar roue Math ur walenn hud evit cheñch e nized e loened evit ur bloaz:

*«Math took his magic wand and struck Gilvaethwy so that the latter became a large hind; then he quickly seized Gwydyon (who wanted to escape but could not) and struck him so that he became a stag. (...) ‘Return here a year from today’»*¹⁰⁸ - Treuzfurmatur nized Math

Ne vez ket resisaet orin pe istor ar walenn hud-se, ha n’ouzer ket ma vez implijet e galloudoù hud gant Math e-unan pe ma ne ra nemet implijout galloud ar walenn, a vefe neuze da cheñch stumm an dud e loened. Math a cheñch e nized div wezh ouzhpenn, e moc’h hag e bleizi, atav en ur par hag ur barez, hag e tistroont goude ur bloaz gant ur bugel.¹⁰⁹

Ur benveg all a vez meneget er memes istor, ur goaf a servij da lazhañ an dudenn Lleu. Daoust ma n’eo ket lavaret ez eo hud da vat ar goaf, e vez resisaet eo ret sevel ar goaf-se en ur labourat warnañ e-pad ur bloaz, hag hekpen e-pad mareoù resis en amzer: e-pad an oferenn da Sul.¹¹⁰ Tu zo deomp da soñjal e ro al labour spis-se perzhioù hud d’ar goaf, mod-all e vefe tu da implijout forzh peseurt arm evit lazhañ Lleu. Ar wezh kentañ eo deomp neuze gwelet krouidigezh ur benveg hud en istorioù hengounel hon eus studiet, rak peurluviañ int kevrinus ha kozh, pe o tont eus pell.

Ouzhpenn d’ar binviji hud ha burzhodus, eo lakaet war-wel an hudouriezh e Pevar Skourr ar Mabinogi gant an hudourien o-unan, ha pa vefent boudoù eus ar Bed All, evel Arawn evel m’hon eus gwelet, pe tud eus hon bed deomp, tud ordinal pe dost. E trede skourr ar Mabinogi, Manawydan mab Llŷr eo strobinnellet kantrev Dyfed, n’eus mui den ebet eno, sin ebet eus ar sevenadurezh zoken.¹¹¹ Dizoloet e vez diwezhatoc’h eo a un hudour, Llwyd mab Kil Coed, en deus strobinnellet ar c’hantrev evit kaout e zial war Pwyll, tad Pryderi, en doa skoet war Gwawl e skourr kentañ ar Mabinogi.¹¹² Souezhus a-walc’h eo gwelet eo bet lakaet

---

107 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.71

108 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.104

109 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.105

110 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.112

111 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.85-86

112 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.95

ar strobinieller-mañ, eneber an istor, da vezañ un eskob, rak e vez gwelet splann liv ar gristeniezh en destenn, dreist-holl en doare ma komz an dud, en ur venegiñ Doue e-leizh.

An hudouriezh he deus he berz vrasañ e pevare skourr ar Mabinogi, Math mab Mathonwy. Gwelet hon eus gwalenn-hud ar roue Math, met ne ouzer ket m'eo Math e-unan un hudour. Evit un dudenn all, avat, eo splann he galloudoù burzhudus; hep ma ouifemp penaos he deus bet anezho, e implij he hudouriezh e-leizh a-dreuz an istor: Gwydion eo an dudenn-se.

Perz Gwydyon en istor a zo iskis a-walc'h, peogwir eo un eneber e tamm kentañ an istor, dre ma touell ar roue Math hag e lazh Pryderi¹¹³ hag e wall ur vaouez, Goewin, gant e vreur Gilvaerthwy.¹¹⁴ E-kerzh peurest an istor, koulskoude, eo Gwydion gwelet kentoc'h e-giz un haroz, pe un ambrouger, d'e niz Llew Llaw Gyffes. Posubl eo e vefe bet Gwydion lakaet da eneber en tamm kentañ en ur skrid deuet diwezhatoc'h evit klask diaoulekaat an hudourien pe ar sorserien, ar pezh ne vefe ket bet marteze en istor orin, met enebet e vez an diaoulekadur-se gant e berzh ambrouger war-lec'h.

Fonnus-tre eo implij an hudouriezh gant Gwydion, implijet e vez bewezh gantañ evit reizhañ ur gudenn, pe evit kas ur steuñv da benn, gwelomp da skouer implij kentañ e c'halloudoù hud en istor, pa glask Gwydion touellañ Pryderi evit kemer e voc'h digantañ.

«Gwydyon drew upon his arts and began to display his magic: he conjured up twelve stallions, and twelve greyhounds, all black with white breasts, and twelve collars and leashes. Anyone who looked at the collars and leashes would think they were gold; moreover there was a saddle for each horse, and all the places that ought to have been iron were solid gold, and the bridles were of the same workmanship.»¹¹⁵ - Hudouriezh Gwydion.

Meneget e vez ivez en deus Gwydion lakaet skoedoù da zont, krouet diwar togou-touseg, n'eo ket resisaet a belec'h e teu peurrest an traoù en deus graet, met tu zo deomp da soñjal e teuont ivez eus elfennoù naturel an endro. Dezverk hudouriezh Gwydion a zo cheñch stumm d'an traoù, lakaat a ra bezhin da vezañ ur vag, ha dont a ra a-benn ivez da cheñch e neuz hag hini Llew¹¹⁶, ur galloud a zo bet gwelet gant Arawn e skourr kentañ ar Mabinogi.

Diwezhatoc'h en istor e teu a-benn Gwydion, gant sikour Math, da grouiñ ur vaouez diwar elfennoù naturel, bleunioù dreist holl:

---

113 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.103

114 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.102

115 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.100-101

116 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.107

«*Math and Gwydyon took the flowers of oaks and broom and meadowsweet and from these conjured up the loveliest and most beautiful girl anyone had seen; they baptized her with the form of baptism that was used then, and named her Blodeuedd*»¹¹⁷ - Krouadur Blodeuedd.

Notennomp eo an hudouriezh er Mabinogion, evel en istorioù eus Iwerzhon hon eus gwelet abretoc'h, un elfenn a seblant boutin a-walc'h, deskrivet e vez amañ ur bed e lec'h m'eo an hudouriezh tost a-walc'h da vezañ un tamm eus ar vuhez pemdeziek, buhez pemdeziek ar vrientinien atav, rak ne seblant ket an hudourien hag ar sorserien bezañ tud paour pe labourerien douar, roueed, eskibien, tud eus an noblañs int holl. Gwelet e vez e veze ijinet an hudouriezh evel un arz nobl, pell diouzh skeudenn ar sorserezed er c'hoadoù.

E-kerzh an istor e implij Gwydion e c'halloudoù hud evit sikour e niz Lleu, sikour a ra anezhañ da gaout un anv, armoù, hag ur wreg, rak e nac'h mamm Lleu, Aranrhod, da reiñ ar gwirioù-se d'he mab.¹¹⁸ Notenniñ a ra Jeffrey Gantz e digoradur pevare skourr ar Mabinogi eo souezhus e vefe lavaret en istor eo Aranrhod mamm Lleu, rak eo Goewin a zo bet gwallet gant Gwydion hag e vreur, Lleu a zo diskrevet evel niz Gwydion, hag e vez lavaret eo Aranrhod ur werc'hez.¹¹⁹ Hervez Jeffrey Gantz ez eo posubl e vefe Goewin hag Aranrhod ar memes tudenn en istor orin, ar pezh a zisplegfe an enebiezh etre Aranrhod ha Gwydion, pe neuze eo bet kollet pouez tem ar grouidigezh werc'h ha perzh doueel bugale Aranrhod en amzer.¹²⁰

Koulskoude e vez resisaet eo anv Aranrhod «*Aranrhod daughter of Dôn*»¹²¹, merc'h Dôn, ha Gwydyon a vez anvet «*Gwydyon son of Dôn*»¹²², mab Dôn, ul liamm kerentiezh anat a zispleg perak e vez lavaret eo Lleu e niz; tu a vefe bet da soñjal, peogwir eo posubl e oa Goewin hag Aranrhod ar memes tudenn, eo Lleu niz Gwydion rak eo e vreur en deus gwalet, ha marteze neuze hiliet, Goewin. Gwerc'hted Aranrhod a zo un afer gevrinus a-walc'h, rak ne seblant ket Aranrhod bezañ sur m'eo ur werc'hez pe get. Gwiriet e vez he werc'hted gant Math, hag eo aze e ro ganedigezh d'he bugale, Lleu en o zouezh. Posubl eo e vefe bet hiliet Aranrhod gant un den bennak, pe gant ur boud dreistordinal, rak a-dreuz an istor e weler arverkoù burzhudus Lleu. N'eus meneg ebet, avat, eus tad bugale Aranrhod.

---

117 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.111

118 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.107-111

119 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.106

120 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.97

121 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.106

122 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.98

Notennet e vez gant Jeffrey Gantz e talvez an anv «Dôn», anv familh Gwydion hag Aranrhod, kement ha Dana, an doueez iwerzhonat a ro he anv d'an Tuatha Dé Danann.¹²³ Ul liamm kollet en amzer a zo marteze etre an tudennoù en istor kembreat ha boudoù ar vitologiezh iwerzhonat, un eskemm etre an tudennoù hag ar c'hredennoù, istorioù boutin marteze. Anat eo atav eo, dre an anv-se a verk al liamm gant ar c'hrouadurioù hud a doueel en iwerzhon, leun a vurzhud hag a hudouriezh familh Gwydion, Aranrhod ha Lleu en o zouez.

1.4.4 Lleu.

Lleu a zo un dudenn dedennus, unan eus ar re bennañ e pevare skourr ar Mabinogi. Ganet eo Lleu e amveziadoù kevrinus, ha marteze burzhodus: ar roue Math a rank atav kaout e dreid war barlenn ur werc'hez, ha d'ar mare-se eo Goewin ar werc'hez-se.¹²⁴ Met p'eo bet gwallet Goewin ne c'hell ket dec'hel he roll ken. Kinniget e vez gant Gywdion e kemerfe Aranrhod ar roll-se,¹²⁵ pa vez goulennet digantiñ m'eo ur werc'hezh pe get e seblant respont en un doare forc'hellek:

«I do not know but that I am»¹²⁶ -respont Aranrhod

Ar pezh a dalvezfe «din da c'houzout ez on [gwerc'hez]». Math a ziviz gwiriañ gwerc'hted Aranrhod:

«Math took his wand and bent it, saying, 'Step over that, and if you are a virgin I will know.' Aranrhod stepped over the wand, and with that step she dropped a sturdy boy with thick yellow hair; the boy gave a loud cry, and with that cry she made for the door, dropping a second small something on the way, but before anyone could get a look at it Gwydyon snatched it up and wrapped it in a silk sheet and hid it in a little chest at the foot of his bed».¹²⁷ -Gwerc'hted Aranrhod

An eil tra a vez lezet da gouezhañ gant Aranrhod a zo ur bugel all, gwelet e vez e krog diouzthu Gwydion d'ober war-dro ar bugel, a-boan ganet zoken. Kreskiñ a ra ar bugel kalz

---

123 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.297

124 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.98

125 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.106

126 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.106

127 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.106

buanoc'h eget ar vugale all, kreskiñ a ra da vezañ div wezh e oad: da vloaz e seblant bezañ daou, da bevar bloaz eo evel eizh.¹²⁸ Ne vez roet anv ebet d'ar bugel-se betek ma vefe bratellet Aranhod da reiñ unan dezhañ: Llew Llaw Gyffes, «*Llew Skillful Hand*», pe «Llew Dorn Ampart».¹²⁹

Ampartiz Llew a zo un dezverk pouezus evit an dudenn peogwir, evel ma vez notennet gant Jeffrey Gantz, eo Llew ar memes tudenn ha Lug, an doue iwerzhonat¹³⁰. Gwelet hon eus abretoc'h eo bezañ ampart war meur, ma n'eo ket an holl zachennoù, unan eus perzhioù pennañ Lug, kement ma zo un arlakadenn a laka Lug da vezañ hevelebet ouzh an doue roman Merc'her, a vez diskrivet gant Julius Kaezar evel «*omnium inventor artium*», pe «ijiner an holl arzoù/micheroù».¹³¹ Jeffrey Gantz a lavar deomp e vez meneget ugent micher en ur varzhoneg dibunet gant Gwydion,¹³² hag eo gwirheñvel e talvezfe ar varzhoneg-se eo Llew mestr war ugent micher d'an nebeutañ.¹³³

Koulskoude ne vez ket deskrevet Llew evel un doue, met evel un haroz kentoc'h, gant perzhioù dreistordinal, an doare m'eo bet ganet da gentañ, met ivez al lusk ma kresk ar bugel, evel m'hon eus gwelet. E ampartiz, hag e vestroni ervezhiat war ar micheroù a zo lakaet war wel evel bezañ un dezverk dreistordinal, hag e zidrec'husted a zo lakaet war wel, pe n'eo ket ur perzh a c'heller kavout en dud ordinal evel just, met en ur bed e lec'h ma vez hudourien ha boudoù burzhudus n'eo ket ken souezhus-se marteze e vefe un den didrec'hus, ur galloud heñvelek a oa gant unan eus roueed Annwn, Harawn, a zo bet trec'het gant Pwyll e skourr kentañ ar Mabinogi. Didrec'husted Llew neuze a c'hellfe dont eus un hêrez en defe eus ar Bed All, pe neuze ez eo un dezverk doueel, hag anien Llew a zo bet kollet en amzer gant an evhemouriezh. An evhemouriezh a zo an doare da zesteriañ ar vitologiezh dre an istor, lakaat an tudennoù mitologel, doueed da skouer, da vezañ tud ordinal nevetat goude o varv. N'eus ket tu da lavarout eo Llew un den ordinal da vat, met e-touez an holl dudennoù all gant galloudoù ha dezverkoù hud, hag ar boudoù burzhudus, e seblant just bezañ un den all.

An doare nemetañ ma c'hell mervel, avat, a zo iskis-tre, rak daoust m'eo an tudennoù all hudourien pe boudou Annwn, e vezont lazhet aez a-walc'h. Evit Llew eo un afer all:

---

128 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.106-107

129 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.108

130 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.297

131 Bernhard Maier, «Is Lug to be Identified with Mercury («Bell. Gall.» VI 17, 1) ? New Suggestions on an Old Problem» *Ériu* Vol. 47 (1996) p.127

132 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.115

133 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.297

« *‘It would not be easy for anyone to strike me, since he would have to spend a year working on the spear, and no work may be done except when people are at Mass on Sundays.’ ‘Are you certain of that?’ ‘I am, I cannot be killed indoors or out of doors, on horse or on foot.’ ‘Then how can you be killed?’ ‘I will tell you. Make a bath for me on a river bank, with a good snugly thatched roof over the tub; then bring a buck goat and put it alongside the tub. If I put one foot on the goat’s back and the other on the edge of the tub, whoever struck me then would bring about my death.’*»¹³⁴ - Lleu o tisplegañ penaos e lazhañ da Vlodeuedd.

Unan bennak a zeu a-benn koulskoude da fardañ ar goaf ha da skeiñ gant Lleu, hogen ne lazh ket anezhañ, ne ra nemet e c’hloazañ, ar pezh a ziskouezh deomp neuze ur galloud ouzhpenn: treuzfurmiñ a ra, o kemer stumm un erer:

«(...) *Lleu rose from the bath and put on his trousers, then put one foot on the edge of the tub and the other on the goat’s back. At once from the hill called Brynn Kyvergyr Goronwy rose to one knee and cast the poisoned spear at Lleu and struck him in the side so that the shaft stuck out but the head stayed in. Lleu flew up in the form of an eagle and gave a horrible scream, and he was not seen again.*»¹³⁵ -Gloazadenn Lleu

Doganet e vez Lleu gant Blodeuedd evit Goronwy, and div dudenn a irienn marv Lleu, met c’hwitet eo an taol gant Goronwy, war ar seblant ne oa ket a-walc’h e vefe hud pe ampoezonet ar goaf, ret e oa d’an taol bezañ a-walc’h evit lazhañ un den ordinal ivez, met ne sko nemet war kostez Lleu. Dedennus eo gwelet e vez lavaret eo pistriet ar goaf, pa ne oa ket meneget a-raok, tu zo deomp sevel ar goulenn: penaos eo bet ampoezonet, daoust hag eo ar seurt hudouriezh lakaet war ar goaf a ro ar pistri-se, pe daoust hag eo lakaet war-lec’h ? N’eo ket resisaet en istor, ha peseurt pouez a zo gant an deiziadoù lakaet evit labourat war ar goaf, da Sul e-pad an oferenn, marteze e talvez eo benniget ar goaf, met ur poezon evit Lleu, da lavaret eo e vez diaoulekaet an dudenn-se a zo ur rest eus ar vitologiezh keltiek a-raok donedigezh ar gristeniezh er vro. Pe neuze eo peogwir eo bet labourer ar goaf e-pad an oferenn, ur mare sakr eus ar sizhun ma n’eo ket sañset an dud labourat, hervez ar Bibl,¹³⁶ da

---

134 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.112-113

135 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.113

136 Ermaezhiadeg 20:8-11

lavaret eo e vefe ar goaf, pe Goronwi e-unan, a zo bet milliget dre al ledoued-se, hag eo an doare nemetañ da lazhañ un haroz evel Lleu.

1.4.5 An harozed.

Peseurt harozed a c'heller kavout er Mabinogion ? Daoust ma vez pevar istor, n'eo ket sur e c'heller lavarout ez eus harozed en holl anezho. Da gentañ, penaos e c'heller termeniñ petra eo un haroz ? En ur sellet ouzh an istorioù iwerzhonat hon eus studiet abretoc'h, e weler eo an harozed, Cú Chulainn ha Lug en o zouez, kadourien da gentañ, tud gant nerzh ha galloudoù evit an emgann, met ivez evit bezañ e penn an traoù, difenn e bobl evit Cú Chulainn, kas e bobl betek an trec'h evit Lug, da skouer. Gouest int da arbenniñ o enebourien, Cú Chulainn a-enep Medb hag Ailill ha kadourien Iwerzhon, pe ar re a zifenn outo d'ober ar pezh o deus c'hoant, pe ezhomm: Lug p'en deus c'hoant da vont da lez Tara.

Dre ma ouzomp eo Lleu kevatal da Lug e c'heller soñjal ez eus un hengoun etrekeltiek, un doare da sevel an tudennoù, an harozed, diwar an dudenn vitologel veur-se, da lavaret eo ne zlefe ket bezañ an harozed kembreat ken disheñvel diouzh an harozed iwerzhonat. Gwellomp bremañ an tudennoù pennañ er Mabinogion. Pwyll eo an hini kentañ eus ar re-se, en e emgann a-enep Havgan e weler pegen kreñv eo, rak eo gouest da derriñ skoed hag houarn-wisk e enebour en un taol:

«On the first rush the man who was in Arawn's place struck Havgan's shield in the centre of the boss so that it split into two halves; Havgan's armour shattered, and he himself was thrown an arm and a spear's length over his horse's hindquarters to the ground, where he lay mortally wounded.»¹³⁷ -

Emgann etre Pwyll ha Havgan.

Un nerzh divent a seblant bezañ gant Pwyll. Lavaret e vez deomp koulskoude ez eo bet trec'het Hafgan alies¹³⁸ gant Arawn, marteze eo kentoc'h ez eo gwan Hafgan, ha n'eo ket Pwyll ur c'hadour meur. Terriñ ur skoed, un houarn-wisk, ha kas e enebour kuit diwar e varc'h en un taol a ziskouez memestra un nerzh dreistordinal. Pwyll a ziskouez deomp eo ivez un den a enor: e-pad bloaz e kemer plas Arawn evel roue Annwn, gant e neuz, ha pa zeu ar mare da gousket gant gwreg Arawn, e tiviz Pwyll chom hep kaout darempredoù revel ganti:

---

137 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.49

138 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.47

«When it was time to sleep Pwyll and his queen went to bed, and as soon as they were in the bed he turned his face to the edge and his back to her, nor did he speak another word before morning. The next day tenderness and affectionate conversation were resumed, but however affectionate they were by day, not one night during the following year was different from the first one»¹³⁹

- Nozveziou Pwyll en Annwn.

Kement-se a vez merzhet gant Arawn:

« ‘Lord God,’ he said, ‘what a faithful comrade I took for a friend!’ Then he said to his wife, ‘Lady, do not blame me, for I have neither lain down nor slept with you this past year.’ He told her what had happened, and she said, ‘I confess to God, you made a strong pact for your friend to have fought off the temptations of the flesh and kept faith with you.’»¹⁴⁰ -Arawn hag e wreg diwar-benn Pwyll.

Pwyll a ziskouez eo ivez un heñcher, pe ur rener, a feson, rak p’eo trec’het Hafgan e kendrec’h Pwyll soudarded e enebour da heuliañ anezhañ, ha pa zistro d’e ved ha d’e rouantelezh orin, e lec’h m’en doa Arawn renet en un doare bleunius en ur gemer neuz Pwyll, e tiviz Pwyll ne cheñcho ket an traoù, hag e chomo bleunius e ren.¹⁴¹

Siwazh, evel m’hon eus gwelet abretoc’h, ez eus un diouer a boell gant Pwyll, fazioù a ra a-dreuz an istor, ha ne reizh anezho nemet a drugarez da dud all, Rhiannon da skouer. Diskouez a ra Pwyll eo prest da lezel e lez da gemer divizoù evitañ, rak pa chom Pwyll ha Rhiannon divugel e-pad ur mare e c’houlenn al lez digant Pwyll dispartiañ diouz e wreg, a-boan ma vez arbennet gant Pwyll, rak e-lec’h nac’hañ e c’houlenn digant e lez gortoz ur bloavezh ouzhpenn, ha ma ne vez bugel ebet gantañ c’hoazh e asanto.¹⁴²

Ur wezh ganet mab Pwyll ha Rhiannon, e vez skrapet ar bugel gant ur boud dianav, hag e tiviz ar maouezed a oa sañset ober war e-dro lakaat gwad war Rhiannon o kousket, ha tamall dezhi da vezañ lazhet he mab.¹⁴³ Lez Pwyll a c’houlenn digantañ dispartiañ diouz Rhiannon, ar wezh mañ e vez arbennet al lez gant Pwyll, nac’hañ a ra dispartiañ, met asantiñ a ra vefe kastizet Rhiannon, pa vefe bet tu dezhañ marteze nac’hañ se ivez ha kastizañ ar

---

139 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.49

140 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.51

141 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.51

142 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.59

143 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.60

maouezed kentoc'h.¹⁴⁴ Posubl eo e vefe-se en abeg da sistem ar reizh e Kembre er grennamzer, pe neuze eo adarre ur skouer eus ur fazi graet gant Pwyll, hag un diouer a boell gantañ, rak e c'hell diskouezh ne gred ket e wreg.

Daoust hag eo a-walc'h ar fazioù ha diboell an dudenn evit ma ne vefe ket gwelet evel un haroz ? Un den kreñv eo, ur c'hadour a-feson, hag un den a enor, ur mignon leal, perzhioù harozek a vez kavet e tudennoù all. E fazioù a c'heller gwelet evel ar pezh a zegas an darvoudoù, hag a grou neuze un istor a dalvez ar boan kontañ. Tu zo deomp lavar eo Pwyll un haroz.

En eil skourr ar Mabinogi, Branwen merc'h Llŷr, eo diaesoc'h kavout un haroz, pe zoken un dudenn bennañ. Evnisseyen, breur ar roue Brân a vez diskrivet evel bezañ ur c'hadour, met eñ an hini eo a gas trubuilhoù en istor, rak eo Evnisseyen un den feuls ha kounnaret, mac'hagnañ a ra kezeg roue Iwerzhon, Mallolwch, a oa deuet da welet ar roue Brân.¹⁴⁵ Evit ma vefe pardonet ar gunujenn-se eo e vez profet ar chaodouron burzhudus hon eus meneget abretoc'h.¹⁴⁶

Branwen a ziskouezh eo un dudenn speredek ha korvigellek, rak pa vez gwallaozet gant an Iwerzhoniz e teu a-benn da zesevel un dred evit kas ur gemenadenn d'he bro.¹⁴⁷ Gwallaozadur Branwen a zeu diwar ar kunujenn resevet gant roue Iwerzhon en abeg da Evnisseyen.¹⁴⁸

Ar roue Brân a vez deskrevet evel ur roue fur hag enorus, gouzout a ra eo ret dezhañ reiñ ur priz evit ma vefe pardonet ar gunujenn graet da roue Iwerzhon, ha pa resev kemenadenn Branwen e tiviz diouzhtu mont da Iwerzhon gant e arme da saveteiñ anezhi.¹⁴⁹

Gwelet e vez ivez Brân evel ur ramz:

« 'What news have you?' 'Lord, we have wondrous news: we have seen a forest upon the sea where we never before saw so much as one tree.' 'A strange thing that. Did you see anything else?' 'Lord, we did. We saw a huge mountain close to the forest, and it was moving. There was a high ridge on the mountain and a lake on each side of the ridge and the forest and the mountain and everything were all moving.' 'Well,' said Mallolwch, 'no one here would anything of that, except possibly Branwen – go ask her.' The messengers went

---

144 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.60

145 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.69

146 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.71

147 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.73-74

148 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.73

149 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.74

to Branwen and said, 'Lady, what do you make of this?' 'Though I am no lady, I know what it is: the men of the Island of the Mighty have heard of my disgrace and are coming.' 'What is the forest that was seen on the sea?' 'The masts and yardarms of the ships.' 'Alas! What is the mountain that was seen alongside the ships?' 'That was my brother Brân wading to shore – there was no ship into which he could fit.' 'What was the high ridge and the lake on either side of the ridge?' 'He was looking at this island, for he is angry. The two lakes on either side of the ridge are his two eyes on either side of his nose.'¹⁵⁰ - Deskrivadur ar roue ramzel Brân.

Gwelet e vez diwezhatoc'h e tiviz Brân implij e gorf evel ur pont evit treuziñ ur ster, o krouiñ neuze ul lavarenn nevez evit diskriñ ar roue hag ar re a zo e penn : «*let him who is a chief be a bridge*».¹⁵¹ Reiñ a ra pouezh d'ar soñj e oa ar Mabinogion ur «*speculum principum*», meleour ar briñsed; Brân a zo kentoc'h pimpatrom ar roue fur ha mat eget un haroz da vat.

E trede skourr ar Mabinogi, Manawydan mab Llŷr, e c'heller gwelet Manawydan ha Pryderi evel daou hanter un haroz, Pryderi an hanter kadourel, reher, ha leal, Manawydan evel an hanter fur ha prederiek.

Er pevare skourr eo Lleu an haroz, gwelet e vez an doare ma vez desavet ha desket, ambrouget gant Gwydion. E fin an istor e vez gwelet pegen kreñv eo Lleu, rak pa ya Lleu da gemer e zial ouzh Goronwy e van Lleu ur goaf a dorr ur roc'h lakaet etre Goronwy ha Lleu, hag a-dreuz Goronwy, a zo lazhet war an taol.¹⁵² Echuiñ a ra an istor en ur gontañ eo Lleu erru war kador-roue Gwynedd, hag en deus renet aze en un doare bleunius.¹⁵³ Ambroug Lleu e-pad e yaouankiz gant an hudour Gwydion a c'hell degas da soñj an darempred etre Merzhin hag Arzhur er mojennoù arzhurian diwar an istorioù krouet gant Geoffrey of Monmouth ha Thomas Malory, an darempred etre Gwydion a Lleu a c'heller gwelet evel un damdresadenn eus an istorioù savet diwezhatoc'h, un diazez evit istor un haroz yaouank a ya da roue.

Istoriou ha mojennoù Arzhur a zo tennet diwar al lennegezh hag ar vitologiezh kembreat, an tudennoù, pa vefe Arzhur e-unan pe an darn vrasañ eus e varc'heien a c'heller kavout ivez en istorioù a vro Gembre. Gwelet e vo ganeomp bremañ un istor, hag un dudenn,

---

150 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.75

151 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.76

152 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.116-117

153 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.117

en deus marteze awenet unan eus marc'heien brudetañ ar mojennoù arzhurian. Peredur eo an dudenn-se, an haroz, hag en deus awenet ar marc'heg Parzival¹⁵⁴ er romant «*Perceval ou le Conte du Graal*» gant Chrétien de Troyes.¹⁵⁵

1.5 Peredur Ab Efracw

Peredur ab Efracw («Peredur mab Efracw») a zo un destenn diaes da zeiziadañ, daoust hag eo bet awenet *Peredur* gant romant Chrétien de Troyes, pe ar c'hontrol, pe daoust hag e teu an daou eus ur vammenn all ? Kavet e vez istor Peredur e meur a zornskrid, anvet Peniarth 7, Peniarth 14, Peniarth 4 ha 5 pe «*Llyfr Gwyn Rhydderch*» (Levr Gwenn Rhydderch), ha *Llyfr Coch Hergest* (Levr Ruz Hergest), an dornskridoù-se a zo bet savet etre an XIIIvet hag ar XIVvet kantved.¹⁵⁶ Pennadoù en istor a lavar deomp e oa kontet dindan ur stumm bennak tro ar bloavezh 1200,¹⁵⁷ aes eo domp ijinañ e oa anavezet an istor pell a-raok en ur stumm komzet hepken, marteze gant un anv all. Romant Chrétien de Troyes a zo bet savet etre 1180 ha 1190.¹⁵⁸ Jeffrey Gantz a lavar deomp e seblant gwirheñvel ez eo Peredur anv orin an dudenn deuet da vezañ Perceval, hag eo tost a-walc'h an dudenn, e bersonelezh, ouzh Pryderi.¹⁵⁹ Deiziad an istor avat n'eo ket pouezus evidomp, met kentoc'h e endalc'hed.

Peredur ab Efracw a gont istor ur paotr yaouank, mab ar c'hont Efracw. Lazhet eo bet Efracw hag e holl vugale estreget Peredur, a zo bet desavet gant e vamm hag un nebeud maouezed en ul lec'h diannezet, ha den ne veneg ar brezel, kezeg, pe armoù d'ar Peredur yaouank.¹⁶⁰ En abeg da eeunegezh e zeskadurezh e seblant Peredur bezañ un tamm simpl, met pouezus eo an eeunegezh-se evit peurrest an istor. Abred-tre e tiskouez Peredur en deus barregezhioù korfel dreistordinal, rak gouest eo gant e nerzh ha gant tizh da dapout givri hag heizezed ha da gas anezho d'ar gêr :

---

154 Doare-skrivañ kavet e «Romant ar Roue Arzhur» gant Langleiz, *Al Liamm* 1975 p.187

155 Natalia I. Petrovskaia «Dating Peredur. New Lights on Old Problems» *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium* Vol.29 (2009) p.226

156 Natalia I. Petrovskaia «Dating Peredur. New Lights on Old Problems» *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium* Vol.29 (2009) p.229

157 Warren E. Roberts «The Sheep Herder and the Rabbits», *Journal of the folklore Institute* Vol.3 No.1 (Jun. 1966) p.44

158 Bibliothèque Nationale de France : data.bnf.fr/fr/11936113/chretien_de_troyes_perceval/ (gweladennet d'an 20/07/2019)

159 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.217

160 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.218

«Every day Peredur would go to the forest of tall trees to play and to throw holly darts, and one day he saw there a herd of his mother's goats, along with two hinds who were standing near by, and he marvelled to see these two without horns when all the others had them, for he supposed that they were all goats and that these two had lost their horns. By speed and strength he dove the hinds along with the goats into the house for the goats at one end of the forest, and then returned home and said 'Mother, what a strange thing I have seen near by: two of your goats have been running wild, and after roaming the forest for so long they have lost their horns. No man has ever had a more difficult task than I had in driving them inside.' Everyone rose to go and look, and when they saw the hinds they marvelled that anyone should have the speed and strength to overtake such animals»¹⁶¹ -Peredur hag ar givri.

Ar pennad-se a ziskouez, ouzhpenn d'e berzhioù korfel dreistordinal, didroellerezh Peredur, a chomo gantañ a-dreuz an istor. An didroellerezh-se a ro dezhañ perzhioù enorus, diskemmet gant an doare ma vez gwallgaset gant marc'heien Arzhur : diwezhatoc'h en istor e teu marc'heien e-kichen al lec'h ma vev an haroz yaouank, hag e tiviz Peredur dont da vezañ ur marc'heg eñ ivez.¹⁶² Mont a ra betek lez Arzhur, lec'h ma vez goapaet gant ar varc'heien, gant Kei dreist-holl, rak gwall baour e seblant marc'h hag houarn-wisk Peredur.¹⁶³ Notennomp n'emañ ket Arzhur gant e lez d'ar mare-se, da lavaret eo n'eo ket ar pennad-se ur barn a-berzh Arzhur, met a-berzh e varc'heienn, Kei dreist-holl rak eo eñ a gomz bepred, ha ne vez meneget nemet e anv. Gwelet e vez Kei o skeiñ gant korred pa gomzont da Beredur, rak int chomet ur bloavezh e lez Arzhur hep lavar ur ger betek-henn.¹⁶⁴ Gwelet e vez n'en deus ket Peredur aon da arbenniñ ouzh Kei.

Roet e vez ur gefridi da Beredur gant Kei evit ma vefe marc'heget ar paotr yaouank: talañ ouzh ur marc'heg all en doa kunujennet gwreg Arzhur, Gwenhwyvar abretoc'h.¹⁶⁵ Ne soñj da zen de teuo Peredur a-benn da vezañ trec'h war ar marc'heg-se, rak hini ebet eus marc'heien Arzhur ne gred kemer ar gefridi-se. Met dre e nerzh dreistordinal e teu Peredur a-benn da lazhañ e enebour:

---

161 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.218

162 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.219

163 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.221

164 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.221-222

165 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.222

«(...) *the knight advanced angrily and used his spear butt to strike [Peredur] a powerful blow between neck and shoulder. Peredur said, 'Lad, my mother's servants would not play with me thus, but I will play with you.'* He aimed a pointed dart and hit the knight in the eye; the dart left through the nape of the neck and the man fell to the ground dead.»¹⁶⁶ - Emgann Peredur hag ar marc'heg dianav.

Tu zo da notenniñ e implij Peredur ar ger «choari», tu zo da soñjal ne gompren ket Peredur da vat ar pezh a c'hoarvez, ha ne soñj ket dezhañ e lazho e enebour, ha ne oar ket eo marv hennezh goude ma vefe roet an taol. Daoust ma ne gej ket Peredur gant Arzhur e pennkentañ an istor, ha n'eo ket marc'heget, e tiskouezh Peredur bezañ leal da Arzhur, rak bewech ma trec'h war ur marc'heg all e kas anezho da welet Arzhur evit kontañ dezhañ ar pezh a zo bet graet gant Peredur.¹⁶⁷ A-dreuz an istor e vez gwelet pegen kreñv eo Peredur, kejañ a ra gant e eontred, reiñ a reont kentelioù dezhañ war ar varc'hegezh, hag an emgann.¹⁶⁸

Burzhudoù hag hudouriezh a gaver diwezhatoc'h en istor; pa c'houlenn Peredur d'ur marc'heg penaos en deus kollet e lagad, e lavar ar marc'heg-se ez eus un naer gant ur perzh burzhodus:

« *'I lost the eye fighting against the Black Serpent of the Barrow. There is a hillock called the Mournful Mound, and in that mound a barrow; a serpent lies in the barrow, and in the serpent's tail is a stone with this property: whoever holds it in one hand will have as much gold as he wishes in the other. I lost my eye fighting against that serpent.'* »¹⁶⁹ -Ar marc'heg hag an naer.

Pennad diwezhañ istor Peredur eo an emgann a-enep sorserezed Gloucester, diouganet e oa bet an emgann-se, hervez un dudenn.¹⁷⁰ Un heklev eus an diougan-se a vez graet gant unan eus ar sorserezed pa vez lazhet unan anezho gant Peredur, hag e tivizont tec'hout kuit rak e ouzont piv eo hag eo sañset o lazhañ.¹⁷¹

---

166 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.222

167 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.223;224;227

168 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 pp.224-226

169 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.241

170 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.256

171 Jeffrey Gantz «The Mabinogion», *Penguin Books*, 1976 p.256

2. An Oberennoù Arnevez.

2.1 Alis e Bro ar Marzhoù

«Troioù-kaer Alis e Bro ar Marzhoù» (*Alice's adventures in Wonderland*), berraet alies evel Alis e Bro ar Marzhoù, a zo ur romant evit ar vugale savet gant Charles Lutwidge Dodgson, ur skrivagner ha matematikour saoz, dindan an anv pluenn Lewis Carroll e 1865 ; kontañ a ra istor ur plac'h yaouank, Alis, en em gav en ur vro vurzhdus, Bro ar Marzhoù, hag a ya a zardoud da zardoud, a gejadenn da gejadenn gant tudennoù souezhusoc'h-souezhusañ. Deuet eo ar romant da vezañ un oberenn azeulet a-dreuz ar bed.

Peseurt liamm a zo neuze etre ur romant Saoz eus an XIXvet kantved hag ar c'hredennoù hengounel keltiek ? Elfenoù anat ereet gant Annwn a c'heller kavout en istor, er penn-kentañ tout zoken : Alis, enoet, a wel o tremen hebiou dezhi ul lapin, dreistordinal hemañ dre ma krog da gomz, ha resisaet e vez zoken gant ar skrivagner liv, pe livioù, al loen : «gwenn, roz e lagad»¹⁷². Adkas a ra da soñj diouzhtu da chas ar roue Arawn a oa ur sin anat d'al lenerien krennamzerel Kembread e oa Annwn, ar Bed All, liammet gant an istor.

Al lapin burzhdus-se a ya e-barzh un toull-lapin, hag e lamm Alis kerkent war e lerc'h. An toull-se eo an harz etre ar bed ordinal ha Bro ar Marzhoù, ar bed burzhdus, un harz naturel eo, liammet gant an douar, hag e kouez Alis eno e-pad pell, ar pezh a ziskouez emañ Bro ar Marzhoù don dindan zouar, en hevelep lerc'h m'emañ Annwn peurliesañ en hengoun keltiek evel m'hon eus gwelet abretoc'h.

N'eo ket heñvel-mik istor Lewis Carroll ouzh an hengoun kembread evel-just, daoust ma vez hudouriezh en istorioù krennamzerel, gant Arawn pe Gwydion da skouer, n'eus ket dourennoù pe gwastili a c'hell cheñch ment an dud, ur bern traoù a zeu eus ijin ar skrivagner e-unan pe eus an hengounioù a zo deuet er sevenadur saoz a-dreuz ar c'hantvedoù. Koulskoude e c'hellomp liammañ elfenoù-zo gant ar Bed All keltiek : eilpennadur ar reolennoù, da skouer. E Bro ar Marzhoù, er c'hontrol d'ar bed ordinal, e c'hell al loened komz, gwisket int zoken gant dilhad cheuc'h, hag desket int ivez evel ma weler gant an Logodenn oc'h ober ur gentel istor, diwar-benn Gwilherm an Alouber¹⁷³.

---

172 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.17

173 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, pp.31-32

Pelloc'h en istor en em gav Alis gant ar Rouanez, gwelet e vez neuze e heuilh ar bed burzhudus-mañ reolennoù tost da re ar bed ordinal ; daoust m'eo iskis da vat ar Rouanez hag he sujidi ez eus aze elfennoù, meiziadoù a c'heller kompren, ur bed tostig a-walc'h d'hon hini eo Bro ar Marzhoù a-benn ar fin.

Er fin e teu maez Alis eus Bro ar Marzhoù, distro d'an hini ordinal, displeget eo er romant ne oa tout an istor nemet un hunvre iskis, met tu zo da welet amañ memestra elfenn an amzer distummet : pell amzer a zo tremenet e Bro ar Marzhoù, met er bed ordinal ne oa nemet ur prantadig kousk, kement-se a zo heñvel ouzh distummadur an amzer en hengoun keltiek, iwerzhonad ha kembread war an dro.

Dre ma c'hoarvez an istor a-bezh e Bro ar Marzhoù ez eo diaes lavarout da vat petra zo burzhudus ha hud ha petra n'eo ket, loened a gomz a vefe dreistordinal en hon bed deompni met a zo un elfenn eus ar vuhez pemdez e Bro ar Marzhoù. Koulskoude e c'heller gwelet traoù, tudennoù a seblant bezañ ispisial zoken er bed-se.

Cheshire Cat, pe Kazh Cheshire, a zo un dudenn gevrinus a gej gant Alis meur a wezh en istor. Gwelet e vez ar c'hazh evit ar wezh kentañ p'emañ Alis e kegin an Dugez:

«The only two creatures in the kitchen that did not sneeze, were the cook, and a large cat, which was lying on the hearth and grinning from ear to ear.

'Please would you tell me,' said Alice, a little timidly, for she was not quite sure whether it was good manners for her to speak first, 'why your cat grins like that?'

*'It's a Cheshire-Cat,' said the Duchess, 'and that's why.'*¹⁷⁴-Ar C'hazh e kegin an Dugez

Seblantout a ra bezañ Kazh Cheshire unan eus *kizhier* Cheshire, dre an doare ma komz ar Dugez diwar al loen : ne lavar ket eo «Kazh Cheshire», met « ur C'hazh Cheshire», tu zo da gomprenn neuze ez eus meur a outo. Notennomp e seblant bezañ ar frazenn, pe an dro-lavar «*grin like a Cheshire Cat*» (mouc'hoarzhin evel ur C'hazh Cheshire) brudet a-walc'h e amzer Lewis Carroll, anavezet e oa an anv-se, met petra a dalveze ha peseurt orin a zo gant an dro-lavar-se a chom kevrinus.¹⁷⁵ Martezeadennoù a c'heller kavout, met sertenizh ebet; Lewis Carroll a zo ganet hag en deus bevet e Daresbury, ur gêriadenn e Cheshire, Bro-Saoz.

---

174 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.58

175 britannica.com, gweladennet d'an 29/07/2019

Gouzout a re petra talvez e an dro-lavar, ha tud all ar rannvro ivez sur-a-walc'h, met n'eo ket treuzvevet an anaoudegezh-se a-dreuz an amzer.

Gwelet e vez ar C'hazh un tammig diwezhatoc'h er memes pennad p'en deus ur gaozeadenn gevrinus gant Alis. Seblantout a ra ar C'hazh gouzout ur bern traoù, anavezout a ra ar Vro, an dud a vev eno, an darvoudoù, ha pelec'h kavout pep tra; heñchañ a ra Alis war-du an Toger hag ar C'had, da skouer, ha gouzout a ra e vo ur c'hrogad koked e palez ar rouanez.¹⁷⁶ Seblantout a ra ivez diouganiñ un darvoud pa lavar da Alis en em welint e-kerzh ar c'hrogad koked, met ne oar ket Alis zoken e vo du-hont rak n'eo ket bet pedet:

« *‘Do you play croquet with the Queen to-day ?’*

‘I should like it very much,’ said Alice, ‘but I haven’t been invited yet.’

‘You’ll see me there’ said the Cat, and vanished.»¹⁷⁷ -diougan ar C'hazh

Steuziañ a ra ar C'hazh da c'houde, hag e teu war-wel meur a wezh e-kerzh ar gaozeadenn, ar pezh a seblant bezañ ur galloud dreistordinal zoken e Bro ar Marzhoù. E-kerzh ar c'hrogad koked, diwezhatoc'h en istor, e teu ar C'hazh war wel, evel m'en doa lavaret da Alis. Ne vez gwelet da gentañ nemet mousc'hoarzh ar C'hazh en aer, tu zo da soñjal en deus ar galloud da zont da vezañ diwelus kentoc'h eget steuziañ da vat; seblantout a ra ivez kaout ar galloud da nijal.¹⁷⁸ Seblantout a ra ar galloud-se bezañ unel e Bro ar Marzhoù, rak eo souezhet al lez hag holl gouvidi ar Rouanez pa welont ar C'hazh, pe e benn hepken, o nijal en aer; seurt gwelidigezh n'eo bet gwelet biskoazh gant an dud a-raok, rak pa c'houlenn ar Rouanez e vefe troc'het penn ar C'hazh e krog an holl da dabutiñ: penaos e c'heller troc'hañ penn ur boud digorf ?¹⁷⁹

Ur boud, un dudenn evel ar C'hazh, a seblant gouzout pep tra, en deus un anaoudegezh dreistordinal eus ar bed, an tudennoù hag ar sekredoù, a c'heller gwelet evel un dudenn a gemer plas, e Bro ar Marzhoù, un hudour, keñveriet gant an istorioù hengounel keltiek. Gwelet e vez ivez en deus ar C'hazh roll un ambrouger evit Alis, gant goulennoù a laka anezhi da soñjal, hag en ur ziskouez dezhi an hent, pe hentoù, evit peurrest he zroioù-kaer. Ul lamm bras en amzer a zo etre an istorioù hengounel evel ar Mabinogion ha romant Lewis

176 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.64

177 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.64

178 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.80

179 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.83

Carroll, met perzh un ambrouger a zeu da sikour un haroz, pe un harozez, yaouank, en un aergelc'h leun a vurzhud a seblant bezañ un tem kreñv a zo chomet en ijin, brudet sur a-walc'h a-drugarez da istorioù ar Roue Arzhur, Merzhin, ha marc'heien an Daol Grenn. Ur seurt perzh ambrouger heñvelek a c'heller gwelet gant tudenn ar Viskoulenn, a seblant ivez kaout un anaoudegezh vras war tout an traoù tro-war-dro, lakaat a ra Alis da brederiañ en ur sevel goulennoù kevrinus, ha sikour a ra anezhi da greskiñ gant sikour un tog-tousseg hud.¹⁸⁰

Ar rikoù hud o deus ur perzh bras e Alis e Bro ar Marzhoù. Unan eus an elfennoù burzhudus kentañ kavet ganti eo en aergelc'h nevez-se eo, goude ul lamm hir en un toull-lapin. Ar rikoù hud-se a gemer stumm evaj ha boued; ar burzhud kentañ a c'heller gwelet gant an evaj evet gant Alis eo ar blaz:

«Alice ventured to taste it, and finding it very nice (it had, in fact, a sort of mixed flavour of cherry-tart, custard, pineapple, roasted turkey, toffy, and hot-buttered toast), she very soon finished it off.»¹⁸¹ -blaz an evaj burzhudus.

An evaj gant ar blaz, pe blazoù, divoutin-se en deus ar perzh da cheñch ment Alis pa ev anezhañ: ur wezh echuet ar voutailhad e vihanañ Alis betek bezañ 25cm hepken («10 inches»)¹⁸². Kavout a ra ur wastell da c'houde; n'eo ket deskrivet peseurt blaz a zo gant ar wastell-se, met pa zebr anezhi e krog Alis da greskiñ, betek bezañ tost da dri metrad («9 feet»)¹⁸³. Ar rikoù burzhudus e Bro ar Marzhoù a seblant holl bezañ liammet gant ar vent, meur a wezh en istor e kresk hag e tigresk Alis, dreist-holl en ur evañ pe o tebriñ traoù: and daou veuzh hon eus meneget, met diwezhatoc'h ivez, pa ev hag e tebr traoù all. Eilpennañ a ra an elfennoù avat, rak an evaj a laka anezhi da greskiñ, hag ar wastell da vihanaat¹⁸⁴. Distreiñ a ra d'he ment orin a drugarez d'ar Viskoulenn, a lavar dezhi debriñ un tamm eus un tog-tousseg hud. Ne vez ket an hudouriezh-se er boued hepken, rak e teu Alis a-benn da zigreskiñ evit ar

---

180 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, pp 47-53

181 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.21

182 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.22

183 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, p.24

184 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancelor Press, 1987, pp 39;44

wezh kentañ p'eo re vras pa implij un aveler-dorn a zo bet laosket da gouezhañ gant al Lapin.¹⁸⁵

Ar seurt hudouriezh a vez gwelet amañ a c'heller tostaat d'an hudouriezh graet gant Gwydion e Pevare Skourr ar Mabinogi, rak e vez cheñchet neuz un dra bennak, amañ ar vent, a-drugarez da rikoù ordinal : boued, un tog-touseg, un aveler... Tu zo da welet-se evel un doare da arnevesaat an hudouriezh, n'eo ket stag ken ouzh an natur gouez, met sevenaet eo bet. Meur a berzh heñvelek a c'heller gwelet e Alis e Bro ar Marzhoù: al loened da skouer, peogwir n'int ket gouez, met sevenaet ha desket. Awenet eo memestra ar burzhud hag an hudouriezh gant an natur, liammet eo outi, un arnevesadur eus ar pezh a vez kavet en istorioù kozh evit lennerien eus un amzer all.

Awenet eo bet Lewis Carroll gant ur mignon dezhañ, ar skrivagner, barz, ha beleg skosad anvet George MacDonald. Anavezet mat e oa George MacDonald en XIXvet kantved, skrivet en deus leun a levrioù, kalz anezho o vezañ istorioù faltazi, pe marvailhoù. Mignon mat e oa MacDonald gant Lewis Carroll, hag eo eñ en deus kendrec'het Carroll da hiraat istor Alis e Bro ar Marzhoù, ha da embann al levr, en ur lakaat an istor da vezañ lennet da vugale MacDonald. E kerzh ar bloavezhioù eo bet disoñjet istorioù George MacDonald dre m'en deus kollet brud an doare faltazi a skrive, met n'eo ket bet kollet an awen en deus roet da skrivagnerien all, evel Lewis Carroll evel just, met ivez J.R.R Tolkien, ha C.S Lewis.¹⁸⁶

2.2 Phantastes

Ganeomp e vo studiet al levr *Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women*, skrivet gant George MacDonald hag embannet e 1858. *Phantastes* a gont istor ur paotr yaouank anvet Anodos a gav e hêrez e dad, roet dezhañ devez e gentañ bloaz warn-ugent, un alc'hwez a zigoro evitañ an hent da vont d'ar Bed All, bed ar voudiged, *Fairy Land*.

An alc'hwez-se a zigor un diretenn gozh en ur pezh arrebeuri disoñjet, hag en diretenn-se e kav Anodos ur vaouez vihan gaer.

«I leaned back in my chair, and regarded [the papers] for a moment; when suddenly there stood on the threshold of the little chamber, as though she had

---

185 Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», *The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll*, Chancellor Press, 1987, p.27

186 The George MacDonald Informational Web, georgemacdonald.info (20/08/2019)

*just emerged from its depths, a tiny woman-form, as perfect in shape as if she had been a small Greek statuette roused to life and motion.»*¹⁸⁷ - Dizoloidigezh ar vaouez vihan.

Deskrivet e vez da c'houde dre vunud dilhad ar vaouez-se. Ne vez ket lavaret deomp splann, met komprenn a reer eo ar vaouez-se ur voudig, galloudoù hud he deus a vez diskouezet diouzhtu: tu zo dezhi da cheñch he neuz, he stumm hag he ment:

*«So saying she leapt from the desk upon the floor, where she stood a tall, gracious lady, with pale face and large blue eyes. Her dark hair flowed behind, wavy but uncurled, down to her waist, and against it her form stood clear in its robe of white»*¹⁸⁸ -Cheñch neuz ar vaouez.

Gwelet e vez c'hoazh e vez deskrivet anezhi dre vunud. Lavarout a ra ar voudig e c'hell seveniñ hetoù, met ne vez ket gwelet anezhi oc'h ober. Daoust ma seblant ar voudig bezañ bet er pezh arrebeuri abaoe bloavezhioù he deus un anaoudegezh vras war an traoù en diavaez, gouzout a ra anv an dudenn bennañ, Anodos, da skouer, hep m'en dije hemañ lavaret dezhi, ha lavaret e vez deomp eo ar voudig ouzhpenn daou c'hant seizh vloaz ha tregont¹⁸⁹. En ur sellet e daoulagad ar voudig e wel Anodos gweledvaou ar bed all, al lec'h anvet *Fairy Land*, hag eo marvailhed dirak ar pezh a wel, kondaonet eo neuze da gavout e hent betek duhont, ha d'en em goll er Bed All-se.

Elfennoù a vez gwelet amañ a zo tost d'ar re a gaver en ur seurt kontadennoù hengounel keltiek, anvet *Immrama*, hag *Echtrae*. Ar skridoù-se a gont istor tudennoù a ya war-lerc'h ar Bed All, alies a-walc'h en ur dreuziñ ar mor pe ul lenn da vont war un enezenn, met ket hepken¹⁹⁰. An doare ma teu an anaoudegezh eus ar Bed All gant an tudennoù a cheñch hervez an istor, met alies a-walc'h, evel e *Echtrae Conli*, eo a drugarez d'ur vaouez eus ar Bed All, ur voudig, deskrivet mat ha resis-tre alies evit lakaat war wel pegen estren e seblant bezañ, hag adalek ar mare ma teu an anaoudegezh-se d'an dudenn eo dibosubl mont a-enep¹⁹¹. An elfennoù-se a zo heñvelek diouzh ar re hon eus gwelet e penn-kentañ *Phantastes*.

---

187 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.198

188 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.199

189 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.199

190 David N. Dumville, «Echtrae and Immram: Some Problems of Definition», *Ériu* Vol. 27 (1976) p.73

191 David N. Dumville, «Echtrae and Immram: Some Problems of Definition», *Ériu* Vol. 27 (1976) pp.81;82

Goude ur prantad kousk eo e kav Anodos an hent betek ar Bed All: dihuniñ a ra en e gambr, hogen cheñchet eo, ha kenderc'hel a ra ar sal da cheñch a feur ma tremen an amzer, rak treiñ a ra e gambr eus ul lec'h eus ar sevenadurezh, savet gant mab-den, da vezañ un tamm eus ur goadeg, eus an natur gouez: ur wazh dour a dremen dre ar gambr, an tapis gwriet gant neuz ar geot hag ar bleunioù en deus gwir geot ha bleunioù warnañ bremañ, an daol kizellet gant neuz an iliaev he deus delioù gwir o kreskiñ warni bremañ¹⁹². E-pad ur mare en em gav Anodos etre daou ved, ar bed gwirion, pe hini mab-den kentoc'h, hag ar Bed All, *Fairy Land*, hag e tibab mont er bed brav, kevrinus ha burzhudus-se. Gwelet e vez ez eo al liamm etre bed an dud hag ar Bed All graet gant an natur, met n'eo ket ul lec'h gouez a c'heller kavout en ur bourmen, evel er c'hontadennoù hengounel pe e Alis e Bro ar Marzhoù, en istor amañ eo un treuzfurmadur, un dispennadur eus ar sevenadurezh betek ma vefe tu d'ar Bed All dont war-wel, rak gouez ha naturel eo ar mont-tre, daoust ma vez kavet elfennoù eus ar sevenadurezh er bed-mañ da c'houde, evel palezioù pe kastilli.

Gwelet e vez eo liammet bras bed ar voudiged, hag e annezidi, ouzh an natur, rak e vez komzet kalz eus ar gwez, da skouer, evel boudoù gant un ene, ur bersonelezh, hag a c'hel fiñval:

«She seemed afraid of being observed by some lurking foe. 'Trust the Oak,' said she; 'trust the Oak and the Elm, and the great Beech. Take care of the Birch, for though she is honest, she is too young not to be changeable. But shun the Ash and the Alder; for the Ash in an ogre,- you will know him by his thick fingers; and the Alder will smother you with her web of hair, if you let her near you at night. '»¹⁹³- Personelezh ar gwez.

N'eo ket nemet ar gwez o deus un ene, un natur burzhudus, rak displeget e vez da Anodos eo ar bleunioù boudiged ivez, ar memes «gouenn» hag ar re kavet er gwez¹⁹⁴. Tu zo da welet-se evel ur sort adammeg: pa zistroer da amzer ar Gelted kozh, an Iwerzhoniz, hon eus gwelet eo deuet an Tuatha Dé Danann da vezañ ar voudiged er c'hredennoù poblek, hag int bet kaset d'ar Bed All p'eo bet aloubet an enezenn gant mab-den, hag ar Bed All-se a zo gwelet alies evel bezañ dindan zouar. A-dreuz an amzer, kemmadurioù an istorioù, ar folklor,

192 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.200

193 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.201

194 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.204

hag an un ijin barzhoniell, e vefe tu gwelet se evel gwrizioù pe greun oc'h en em blantañ dindan zouar, o kreskiñ da zont da vezañ bleunioù pe gwez gant un ene, boudiged staget ouzh an douar en ur bed burzhudus. Meneget e vez ivez lapined gwenn gant elfennoù ruz warno: an daoulagad hag an divskouarn, merkoù splann hag hengounel, evel m'hon eus gwelet, loened Annwn, ar Bed All kembreat¹⁹⁵. Ar bed-se en e bez el levr a vev en un eilpennadur da geñver hon hini, rak e kousk e anezidi e-kerzh an deiz, hag e tihunont da noz, ur bed a vev en tu kontrol da hini mab-den¹⁹⁶. Notennomp ivez an eilpennadur da geñver ar boudoù ordinal ha burzhudus, rak e Fairy Land e kaver tud ordinal ivez, met ar re-se eo a zo maez eus ar reoliegezh.¹⁹⁷

Tu zo da notenniñ e vez deskrivet, e-touez poblañs ar voudiged er bed-se, boudoù a seblant jentiloc'h eget ar re all, ar bleunioù a zo lod a blij dezho c'hoari, lavaret e vez da Anodos e c'hell fiziout en Dervenn hag en Evlec'henn («*the Oak, and the Elm*»). Boudoù all, avat, a zo euzhviled, roñfled kriz a glasko lazhañ nep hini a gavont, evel an Onenn hag ar Wernenn («*the Ash and the Alder*»). Ma adimplijer an adammeg hon eus graet abretoc'h e c'heller gwelet an euzhviled-se, a zo eus ar memes pobl pe c'houenn ha boudiged ar bleunioù pe an Derv, evel bezañ un derc'hennadur eus ar Fomorianed, ar boudoù drouk ha spontus a oa e kevezerezh gant an Tuatha Dé Danann en hengoun iwerzhonat, ha trec'het e eil emgann Moytirra. M'eo bet trec'het ar Fomorianed, ne oa nemet ul lec'h ma c'hellent mont, en ijin poblek, kemmet sur a-walc'h a-dreuz an amzer : er Bed All, pe ar *Sídhe*. Evel m'eo bet kaset an Tuatha Dé Danann d'ar bed-se ivez da c'houde, eo deuet er folklor an div bobl da vezañ unan hepken: ar voudiged, lod drouk hag euzhvilek, ha lod all, gentil ha madelezhus.

An hudouriezh e *Phantastes* a zo un hudouriezh ameeun: ne vez ket gwelet an hudourien oc'h ober ganti, met nemet an efedoù. Gwelet e vez se da skouer p'emañ Anodos o pourmen e palez Rouanez ar Voudiged (*Queen of Fairy Land*) hag e kav ar palez-se leun a draoù burzhudus, evel delwennoù strobinnellet a zañs pa soñj dezho n'eus den o sellet outo, met a zistro da zelwenn difiñv p'emañ Anodos ganto¹⁹⁸. An traoù burzhudus-se a zo dija er bed pa zeu Anodos eno, n'eus den evit diskouez dezhañ an hudouriezh-se, dizoloñ a ra pep tra en ur bourmen, e-kerzh e droioù-kaer. Bev eo ar bed gant un istor tremenet, hag un dazont, hag emañ Anodos eno e-pad ur prantadig hepken, ur bed en e-bezh, kenstur gant hon hini.

195 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.203

196 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.201

197 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, pp.201-205

198 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, pp.256;257

Tu zo da notenniñ e vez meneget e meur a lec'h en istor elfennoù mojenn ar Roue Arzhur: Arzhur, Galahad ha Parzifal a vez meneget, kavout a ra Anodos o anv en ul levr a gont istorioù liammet gant *Fairy Land*¹⁹⁹. Diwezhatoc'h e kej Anodos ouzh Parzifal e-unan, meur a wezh en istor, saveteet e vez Anodos gant ar marc'heg, hag a-benn ar fin e teu da vezañ skoedour da Barzifal²⁰⁰. Diskouez a ra kement-se eo liammet-tre, en ijin d'ar mare m'eo bet skrivet al levr, mojenn ar Roue Arzhur hag e varc'heien gant ar voudiged, ha gant soñj ur bed burzhudus, ur Bed All. Kalz eus elfennoù ar folklor a zo liammet kenetrezo amañ, ha lakaet asambles, ha pep tra stag ouzh ar geltelezh, ar mojennoù hag an Istor.

Posubl-tre eo ne vefe ket bet studiet an Istor hag ar vitologiezh keltiek gant George MacDonald, a oa ur beleg kristen, anat eo avat e oa gouziek war ar folklor, hag e oa leun ar bed, d'ar mare ma veve, gant istorioù boudiged ha boudoù burzhudus. Implijout a rae George MacDonald elfennoù ar folklor-se evit prezeg, rak a-benn ar fin en em goll Anodos penn-da-benn e bed ar voudiged, ha ne zeu maez nemet en ur servij hag en ur fiziout penn-da-benn en un dudenn uheloc'h, kreñvoc'h, nobloc'h egetañ, a ro dezhañ un hent da heuliañ. En desped d'ar prezeg-se e tiskouez *Phantastes* pinvidigezh ar c'hredennoù poblek, burzhud an ijin, ha splann eo e teu un tamm mat eus an elfennoù eus ar c'hontadennoù hag ar vitologiezh keltiek, dreist-holl soñj ur Bed All, islinennet betek ar pennad diwezhañ tout, e lec'h ma tihun Anodos e bed mab-den, o soñjal en doa tremenet ur bloaz war-ugent e *Fairy Land*, pa ne oa nemet un devezh warn-ugent en hon bed.

Souezhus eo gwelet pegen bev eo chomet ar c'hredennoù a-drugarez d'ar folklor betek ma vefe lakaet war baper evit un istor faltazi. Hiziv an deiz eo gwanoc'h ar c'hredennoù poblek, met labour George MacDonald en deus awenet skrivagnerien veur o deus kendalc'het da gas an istorioù hag an elfennoù-se da vilionoù a lennerien, a zo bet desavet gant ar skeudennoù-se en o fenn, hep gouzout, evit an darn vrasañ anezho, a be lec'h e teu an elfennoù-se, ha n'ouzont ket eo ur skeud eus Annwn hag ar *Sídhe* a vez kavet e pep bed burzhudus.

Unan eus ar skrivagnerien-se en deus disklêriet splann e oa bet awenet meurbet gant George MacDonald, ha resisoc'h c'hoazh, gant *Phantastes*. C.S Lewis eo ar skrivagner-se, en deus skrivet «*The Chronicles of Narnia*», un heuliad seizh levrenn, hag e vo studiet al levrenn gentañ ganeomp.

---

199 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.203

200 George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.297

2.3 Narnia

«*The Chronicles of Narnia*» a zo un heuliad seizh levr bet skrivet gant C.S Lewis, hag embannet etre 1950 ha 1956. Deuet eo an heuliad-se da vezañ un oberenn glasel evit lennegezh ar vugale, ha mil vrudet eo a-dreuz ar bed. «*The Lion, the Witch and the Wardrobe*» (Al Leon, ar Sorserez, hag an Armel) eo al levr kentañ embannet, e 1950, hag al levr a vo studiet ganeomp; ennañ e krog troioù-kaer an tudennoù pennañ, a vo adkavet el levrioù da-heul.

«*The Lion, The Witch and the Wardrobe*» a gont istor pevar bugel, Peter, Susan, Edmund, ha Lucy, a vez kaset da vevañ en un ti bras war ar maez e-kerzh ar Blitz. Eno e kavont un armel a gas anezho en ur bed all burzhudus-kenañ. Amañ e krog ar pezh a zedenn ac’hanomp. Kavet e vez ar mont-tre gant Lucy da gentañ, mont a ra en armel da guzhat e-kerzh ur c’hoari kuzh-kuzh. Kavout a ra en armel-se meur a vantell e feur, mont a ra donoc’h en armel, met ne gav ket ar foñs, gwelet a ra avat emañ bremañ o vale war an erc’h, hag ez eus brankoù gwez tro-dro dezhi e plas ar mantilli²⁰¹. En em gavout a ra en ur goadeg e kreiz an noz hag an erc’h, gwelet a ra gouloù, hag heuliañ a ra ar gouloù-se betek kavout ur gleuzeureg, hag en em gavout a ra da c’houde gant ur boud iskis ha burzhudus: ur Faon.²⁰²

Anat eo deomp eo tremenet Lucy en ur Bed All, deskiñ a raio eo anvet ar bed-se Narnia. Gwelet a reer eo disheñvel an doare ma tremen an dudenn d’ur bed d’egile ouzh an doareoù m’hon eus gwelet betek-henn. Liammet-tre eo an tremen amañ gant sevenadurezh an XXvet kantved, e-barzh ur pezh arrebeuri en ur maner e kaver an hent da vont da Narnia, hag e Narnia eo merket an hent da zistreiñ da ved mab-den gant ur gleuzeureg, peurrest Narnia a seblant bezañ en ur mare krennamzerel. Tu zo da welet se evel un doare da arnevesaat ar c’hredennoù poblek gant C.S. Lewis, da gas anezho tostoc’h da lennerien e amzer; tostik awalc’h eo d’an doare m’en deus George MacDonald lakaet an tremen etre an daou ved: e *Phantastes* e c’hoarvez ivez en un ti, e-kreiz ar sevenadurezh, met cheñch a re ar sevenadurezh-se tamm ha tamm evit lezel plas d’an natur evit gallout tremen. E *Narnia*, avat, e seblant d’al lenner ez eus un troc’h naet, en ul lec’h bennak en armel hud. Ur seurt eilpennadur eo eus an doare hengounel ma erruer er Bed All eo, e-lec’h mont en ur vougev, un toull lapin, ur goadeg, pe forzh peseurt lec’h naturel, ha tremen un troc’h diwelus evit en em

---

201 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children’s Books*, 1998, pp.2-3

202 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children’s Books*, 1998, p.3

gavout en ul lec'h burzhudus, amañ eo graet gant ur pezh arrebeuri, un arouez eus ar sevenadurezh arnevez e plas an natur, met ar roll hag an efed a zo heñvel. Cheñch a ra ar bed met an hudouriezh a gav atav he flas hag ar Bed All a gav atav e hent.

Tu zo da welet eo eilpennet da vat bed Narnia, rak pa ya Lucy en armel ez eo deiz en he bed, hag eo noz pa erru e Narnia. Erc'h a ra ivez, padal ne ra ket e bed mab-den, met an hañv eo hervez Lucy²⁰³. Notennomp eo c'hoarvezet ar Blitz etre miz Gwengolo 1940 ha miz Mae 1941, neuze n'eo ket c'hoarvezet e-pad an hañv evel ma termener en un doare klasel; un termenadur disheñvel a oa marteze gant C.S. Lewis, pe e c'heller soñjal eo faziet Lucy, ha keit m'eo brav ha tomm eo an hañv. Deskiñ a ra Lucy eo strobinellet Narnia gant ar Sorserezh Wenn, hag eo Narnia gennet en ur goañv difin, hep ma errufe Nedeleg²⁰⁴, da lavaret eo n'eo ket dre ret un efed eus an eilpennadur. Gwelet e vez ivez un difoc'h bras en doare ma tremen an amzer: bewech ma tistro an tudennoù da bed mab-den goude bezañ bet de Narnia e welont n'eo tremenet tamm amzer ebet, pe nebeut-tre, e-keit ma oant er bed burzhudus, zoken pa dremenont bloavezhioù ha bloavezhioù e Narnia: e dibenn al levr eo kurunennet ar pevar bugel, hag eo diskrivet o ren evel bezañ madelezhus e-pad bloavezhioù, un deiz e kavont o hent en-dro betek bed mab-den, hag int bugale en-dro, er memes deiz hag eur ha pa oant aet kuit:

«So these Kings and Queens entered the thicket, and before they had gone a score of paces they all remembered that the thing they had seen was called a lamp-post, and before they had gone twenty more they noticed that they were making their way not through branches but through coats. And the next moment they all came tumbling out of a wardrobe door into the empty room, and they were no longer Kings and Queens in their hunting array but just Peter, Susan, Edmund and Lucy in their old clothes. It was the same day and the same hour of the day on which they had all gone into the wardrobe to hide.»²⁰⁵ - Distro ar vugale.

An hudouriezh he deus ur perzh kreñv el levr, enebourez an tudennoù pennañ eo ar Sorserezh Wenn (*the White Witch*), hag e tiskouez alies ar pezh a c'hell ober. Gwelet e vez an dudenn evit ar wezh kentañ pa geij ouzh Edmund, en deus heuliet e c'hoar Lucy en armel, a-

---

203 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children's Books*, 1998, p.5

204 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children's Books*, 1998, p.8

205 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children's Books*, 1998, p.83

raok ma yafe an holl vreudeur ha c'hoarezed asambles. Goude ur gaozeadenn e c'houlenn ar Sorserez, en em ginnig evel ar Rouanez, m'en deus c'hoant Edmund un dra bennak da evañ:

*«The Queen took from somewhere among her wrappings a very small bottle which looked as if it were made of copper. Then, holding out her arm, she let one drop fall from it on the snow beside the sledge. Edmund saw the drop for a second in mid-air, shining like a diamond. But the moment it touched the snow there was a hissing sound, and there stood a jewelled cup full of something that steamed.»*²⁰⁶ -An evaj krouet dre vuzhud.

Da c'houde e c'houlenn ar Sorserez m'en deus c'hoant ar bugel kaout un dra bennak da zebriñ, hag e lavar Edmund en deus c'hoant da gaout loukoumoù:

*«The Queen let another drop fall from her bottle on to the snow, and instantly there appeared a round box, tied with green silk ribbon, which, when opened, turned out to contain several pounds of the best Turkish Delight. Each piece was sweet and light to the very centre and Edmund had never tasted anything more delicious.»*²⁰⁷ -Al loukoumoù krouet dre vuzhud.

N'eo ket displeget petra zo e boutailhadig ar Sorserez a vez implijet ganti evit krouiñ ar boued-se, met d'un doare bennak eo sur eo he hudouriezh tost da neuz ha natur an traoù, hag he deus ar galloud da cheñch anezho, p'eo an dourenn pe an erc'h e lec'h ma kouez, pe ur meskaj eus an daou, eo cheñchet amañ neuz un dra bennak en ur implij un elfenn naturel evit reiñ an evaj hag an traoù lipous, met ivez ar werenn hag ar voest e lec'h ma vezont kavet. Displeget e vez ivez diwezhatoc'h he deus ar Sorserez ar galloud da cheñch an dud, an holl voutailhadig, da vein, dont a reont da vezañ delwenoù.²⁰⁸ Seurt hudouriezh ha galloudoù a zo bet gwelet dija ganeomp, gant Gwydion e veze graet traoù evel-se dija er Mabinogion, amañ avat, adarre, e seblant bezañ arnevesaet, rak daoust ma c'helle Gwydion krouiñ oustilhoù ha kezeg zoken diwar togoù-touseg, pe ur vag diwar bezhin, e ra se just a-walc'h diwar elfennoù naturel glan, kemer a ra an natur digemm hag e ra un dra bennak ganti. Ar Sorserez he deus ur voutailhadig ganti gant un dourenn gevrinus, tu zo da soñjal eo da skouer un angevezh alkimiek, cheñchet dija e natur, met mod pe vod eo an dourenn, an elfenn naturel-se, stanket

---

206 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children's Books*, 1998, p.14

207 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children's Books*, 1998, p.15

208 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children's Books*, 1998, p.34

en ur voutailh, un arouez eus ar vodernelezh, a c’heller gwelet evel arnevesadur an hudouriezh.

N’eo ket annezet Narnia gant tud ordinal, na zoken gant boudiged, met gant ur bern boudoù dreistordinal, ha mitologel dreist-holl, kemeret digant meur a vitologiezh, Gresian dreist-holl evel a welimp. Meneged e vez driadezed, naiaded, sentaured, minotored, satired, korred, faoned, djinned ha boudoù all c’hoazh²⁰⁹. Ouzhpenn d’an holl re-se eo leun Narnia gant loened gouest da gomz. Meur a orin mitologel a zo gant ar boudoù-se: roman eo ar faoned, german ar c’horred, arab an djinned, met an darn vrasañ a zeu eus an ijin gresian. Sur a-walc’h eo peogwir eo ar vitologiezh c’hresian stag ouzh kalz a lennegezh, hag eo leun al lennegezh-se gant boudoù burzhudus, hag eo anavezet-tre ar c’hrouadurioù-se, ouzhpenn da vezañ stag-tre ouzh al loened, ar pezh a seblant bezañ pouezhus e Narnia, met ivez ouzh an natur a-drugarez d’an driaded ha d’an naiaded.

Kement-se a liamm Narnia ouzh ar folklor, ar c’hredennoù poblek, met n’eo ket kredennoù ur bobl hepken; ne vez ket kavet amañ ar voudiged gant un orin e doueed ar c’hredennoù keltiek hengounel, met boudoù o tont eus mojennoù meur a sevenadur, tu zo da welet bed Narnia evel ur bed a vrasañ meizad ar Bed All evit mont pelloc’h eget ar pezh a oa ijinet gant ar Gelted, evit krouiñ ur bed e lec’h m’en em gav holl krouadurioù ar folklor. Desket e vez n’eo Narnia nemet ur rouantelezh en ur bed brasoc’h, da lavaret eo e c’heller kavout leun a draoù disheñvel en tiriadoù all.²¹⁰

1.5 Evit diverrañ

Evit echuiñ gant ar pennad-se diwar-benn al lennegezh e vo sellet ouzh an doare hollek ma vez implijet an elfennoù a vez studiet ganeomp. Anat eo ez eo meizad ar Bed All an hini pouezusañ a vez gwelet en oberennoù-se, er bedoù burzhudus-se e c’hoarvezh an istorioù penn-da-benn, pe dost. En ur gemer an titouroù hon eus studiet abretoc’h, diwar-benn ar Bed All er vitologiezh iwerzhonat, hag Annwn er vitologiezh kembreat, hag en ur geñveriañ gant an oberennoù arnevesoc’h, e weler eo chomet digemm a-walc’h un niver a elfennoù a-dreuz ar c’hantvedoù.

---

209 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children’s Books*, 1998, pp.3;12;36;56

210 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children’s Books*, 1998, p.35

Da gentañ tout e c'heller sellet ouzh an doare ma erru an tudennoù er Bed All. En hengoun, evel m'hon eus gwelet, eo liammet ar mont-tre gant an natur, a-dreuz an dour pe dindan zouar e kaver an tu d'ar Bed All, met ivez er mougevioù pe ar c'hoadeier, lec'hioù gouez pellaet eus ar sevenadurezh, ha ne verzer ket ez eus un hent betek Bed All a-raok bezañ eno dija. An doare m'eo deskrivet an hent d'ar bedoù burzhudus en oberennoù arnevez hon eus gwelet a ziskouez deomp eo chomet bev ar meizad hag ar c'hredennoù e-touez ar bobl, gant ar folklor. Ma krede an dud pe ar skrivagnerien da vat e oa eus ur Bed All en ul lec'h bennak a zo ankantrat, ar pezh a gont eo e oa bev ar c'hredennoù, hag int bet lakaet war baper. Cheñchamantoù a weler, azasadurioù pe arnevesadurioù en amzer, met anien ar meizad a chom digemm. Tu zo da welet Anodos, e *Phantastes*, evel un dudenn en doa ur choaz, e-pad ur mare e oa etre daou, ar Bed All hag ar bed ordinal, met evel m'hon eus gwelet gant elfennoù zo ar c'hontadennoù evel an *Immrama* pe *Echtrae*, liammet tre gant ar Bed All, e oa kondaonet Anodos da vont dija, ne oa choaz ebet da ober. Tu zo da verzhout eo bet dalc'het, en un doare emskiant pe get, merkoù ar mont-tre er bed all e stumm al loened: lapined gwenn gant elfennoù ruz a vez meneget e Alis e Bro ar Marzhoù hag e *Phantastes*, e Narnia e c'heller gwelet eo an armel, ar mont-tre, leun a vantilli e feur. N'eo ket meneget o liv, met amañ e kaver al loened memestra, ha diwezhatoc'h eo diskrevet ar Sorserezh evel bezañ gwenn-kann gant muzelloù ruz-flamm²¹¹: an elfennoù boutin a gaver, lakaet e lec'hioù disheñvel.

Ar Bed All e-unan a gemm etre an oberennoù hag an orin keltiek, daoust ma chom elfennoù boutin. Ar c'hemmoù a c'heller displegañ dre a fed ma n'eo ket an oberennoù arnevez un tamm eus ur gredenn wirion ha kreñv, met oberennoù faltazi int, hag estreget evit *Phantastes*, int levrioù evit ar vugale. Pep skrivagner a laka un tamm eus e ijin en e oberenn, krouiñ a ra ur bed evit ma klotfe an istor. Daoust da se ez eus dezverkoù a glot gant ar c'hontadennoù hengounel: ar Bed All a zo ur rouantelezh, pe meur a rouantelezh zoken, n'eo ket un tiriad gouez, met renet, gant lezennoù. Ar bed-se a vev ivez en ur seurt eilpennadur, er c'hontadennoù hengounel e seblant e oa staget ouzh an dud, ar re varvel a zeu da vezañ divarvel, ar re wan a zo kreñv, skeiñ unan bennak ne lazh ket ken, met en oberennoù arnevez eo kaset pelloc'h an ijin: er bedoù-se eo bev mat hag e komz ar pezh na ra ket er bed ordinal: al loened dreist holl, met ivez ar plant, ar bleunioù hag ar ar gwez. Deuet eo ar soñj-se dre ar folklor sur a-walc'h, gant ar voudiged stag ouzh an natur, un aloubadeg en ijin eus ur bed a oa tostoc'h diouzh an dud.

Merzhout a reomp emañ ar bedoù burzhudus-se gennet en ur red amzer disheñvel-tre diouzh hon hini, evel ma vezont peurvuiñ en istorioù keltiek hengounel. Tu zo da welet

---

211 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children's Books*, 1998, p.13

degouezh Alis e Bro ar Marzhoù evel bezañ disheñvel peogwir eo displeget evel bezañ un hunvre, met an disoc'h a zo heñvel: un dro-gaer a zo bet bevet e-kerzh un amzer a seblante kalz hiror er bed burzhudus eget an amzer a zo tremenet er bed ordinal. Ouzhpenn d'ur red-amzer, e c'hellomp lavarout e seblant ar bedoù burzhudus bezañ gennet en ur c'houlz amzer disheñvel: unan krennamzerel; daoust ma fiñv hag e cheñch hag ez a ar bed ordinal war vodernaat, e chom atav ar Bed All en ur c'houlz-amzer leun a varc'heien, burzhudoù, boudoù iskis, hag hudouriezh.

Evit ar pezh a denn d'an harozed eo diaes gwellout traoù splann en oberennoù nevesoc'h hon eus gwelet, rak eo dreist holl istorioù tud o pourmen er bed burzhudus hag o vezañ test eus ar pezh a c'hoarvezh. Tu zo da venegiñ emgann Anodos a-enep ramzed, pa ziskouezh eo ur c'hadour a-feson²¹², pe c'hoazh e Narnia pa vez kurunennet ar vugale hag e vez displeget eo fur ha madelezhus o ren, met daoust hag e ra diouto harozed da vat a zo un afer all. An harozegezh a vez kavet splannoc'h en istorioù a zeu da c'houde c'hoazh, en amzer a vremañ, el levrioù hag an holl vedioù all a vez tro-dro deomp.

Un dra bennak n'hon eus ket menneget kalz evit ar pezh a denn d'an oberennoù nevesoc'h eo an anvioù. Nebeut-tre a dudenoù o deus un anv dezho o-unan, un anv divoutin, en istorioù-se, er-maez eus an tudenoù pennañ, an darn vrasañ anezho a vez anvet dre o natur: e Alis e Bro ar Marzhoù e kaver tudenoù e-giz ar Viskoulenn, ar C'hazh, an Dugez, ar Rouanez, an Toger, al Logodenn, hag all hag all, heñvel eo evit *Phantastes*, e lec'h ma kaver tudenoù a zo gwez e gwirionez, hag anvet evel-se: Derv hag Evlec'henn, Onenn ha Gwernenn. E Narnia e kaver muioc'h a dudenoù gant un anv dezho, e-giz ar Faon anvet Mr. Tumnus, pe Aslan, al Leon, met amañ c'hoazh eo stag an anvioù ouzh o natur hag o neuz, rak resisaet e vez alies petra int, ouzhpenn d'an anv. Peurest an tudenoù a vez diskrivet en un doare simpl: ar Sorserezh, an Avank, hag all. Un doare eeun eo kement-se da lakaat al lenner da gomprenn eus petra e vez kaoz, peseurt tudenoù a vez kejet, ha petra ha c'heller gortoz; heñvel a-walc'h eo ouzh an tudenoù hon oa gwelet en *Táin*, *Fóill Fannall* ha *Túachell*.

212George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», *The George MacDonald Treasury*, Kahley House Publishing, 2007, p.289

Klozadur

Evit klozañ e c'heller lavar eo bev mat anien ar c'hontadennoù keltiek. Ar c'hontadennoù-se a oa ken kreñv ha ken pouezus m'ho d'eus treuzvevet er c'hredennoù poblek, er folklor, betek erruout war baper gant al lennegezh arnevez, anavezet da c'houde a-dreuz ar bed a-bezh. Muioc'h a skrivagnerien eget ar re hon eus studiet a zo, evel-just, unan meurvrudet anezho o vezañ J.R.R Tolkien, hag awenet o deus holl un doare-lennegezh a zo divent ha bev-tre hiziv, ar Fantasy.

Ar Fantasy a zo un doare-lennegel a implij dres an elfennoù hon eus gwelet: an istorioù a c'hoarvez en ur bed burzhudus, krennamzerel peurvuiañ, leun a hudouriezh, harozed, hag a voudoù burzhudus, euzhviled ha boudiged. En darn vrasañ eus an oberennoù n'eus liamm pe tremen ebet gant ar bed gwirion, pe ar bed ordinal, met istorioù a zo e lec'h ma kaver ar meizad-se c'hoazh e-giz «La Quête d'Ewilan» skrivet gant Pierre Bottero da skouer, embannet e 2003, e lec'h m'en em gav ur plac'h yaouank eus hon bed deomp-ni betek ur bed krennamzerel burzhudus. Kreñv eo c'hoazh al liamm gant ar voudiged, a zo boudoù a vez kavet alies en oberennoù Fantasy, gwelet e vez se splann e romant Susanna Clarke, «*Jonathan Strange & Mr. Norrell*», ur romant Fantasy a c'hoarvez en hon bed deomp-ni en XIXvet kantved e Breizh-Veur, e-kerzh ar Brezelioù Napoleonian, met e-lec'h m'eo gwirion an hudouriezh hag ar voudiged, un dudenn a c'houlenn sikour digant ur voudig evit saveteiñ unan bennak, a vez skrapet e bed ar voudiged bemnoz da c'houde. Nerzh an anvioù a zo un elfenn a vez adkavet ivez, da skouer en heuliat levrioù «*Farseer Trilogy*», skrivet gant Robin Hobb, al levrenn gentañ embannet e 1995, eo anvet an tudennoù nobl hervez perzhioù mat a rankfent heuliañ, kavout a reer neuze ar priñs *Verity* (Gwirded), *Chivalry* (Marc'hegiezh), *Regal* (Roueel), hag ar roue *Shrewd* (Fin, Speredek, Soutil).

Kavet e vez ar Fantasy pelloc'h eget al lennegezh, e mediaoù all eo bev-tre ivez, pe e vefe er c'hoarioù roll, c'hoarioù video pe filmoù. En holl vediaoù-se e vez gwelet, ouzhpenn d'ar pezh hon eus gwelet abretoc'h, elfennoù ar sevenadur keltiek o tistreiñ. An anvioù da gentañ, e Narnia zoken eo anvet kastell ar roueed *Cair Paravel*, sonioù tost-tre d'ar c'heltieg predenek²¹³; el levr «*The Demon Purge*» skrivet gant M.B Scully hag embannet e 2014 e kaver anvioù-lec'h a zo awenet gant an iwerzhoneg, evel ar menezioù *Gaoibeanna*, pe geun *Uiscean*. En heuliad levrioù polonad «*Wiedźmin*» gant Andrzej Sapkowski (*The Witcher* e Saozneg, Ar Sorserour an droidigezh gwellañ a c'hellfer ober) eo kastell rivinet e lerc'h ma vev an dudenn pennañ anvet *Kaer Morhen*, anat eo e teu eus ar predeneg. En holl vediaoù e

---

213 C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», *HarperCollins Children's Books*, 1998, p.5

vez gwelet ur roll a oa aet da get gant ar gristeniezh er broioù keltiek: an drouized. Er Fantasy en deus an drouiz alies perzh un hudour kentoc'h eget un perzh relijiel, tost tre eo ouzh an natur, ha gwelet e vez se a-dreuz ar galloudoù, a zo liammet ivez gant an natur, ambrougerien leun a furnez int, evel ma weler en heuliad levrioù *Shannara* gant Terry Brooks, pe c'hoazh er c'hoarioù video ha romantoù *Warcraft*.

A-dreuz ar Fantasy eo e kaver c'hoazh ene ar c'hontadennoù hengounel keltiek, daoust m'eo kemmet ha modernaet, an diazez a chom ar memes hini, ar roudoù a gaver c'hoazh hag hepto ne vefe ket a istor. Sur a-walc'h n'eo ket emskiant an holl skrivagnerien pe al lennerien eus kement-se, met n'eo ket ar pep pouezusañ. Ar pouezusañ eo e chomfe bev an ijin, hag ez afe war-raok an hengoun. Gant an amzer eo sur-a-walc'h mesket an elfennoù keltiek gant traoù all, sevenadurioù indez-europek all, ha marteze pelloc'h c'hoazh, rak n'eus harz ebet da ijin an dud, hag ar c'hendivizadoù a c'hell bezañ cheñchet ha mesket evit reiñ ur binvidigezh nevez d'an holl sevenadurioù endalc'het.

Levrlennadur

- Erik Larsen, “Cú Chulainn: God, Man, or Animal?”, Proceedings from the Harvard Celtic Colloquium Vol.23 (2003)
- “Táin Bó Cúailnge”, troet gant Cecile O’Rahilly, Dublin Institute for advanced studies (1976)
- Claude Sterckx, “La mythologie du monde Celte”, Editions Marabout (2009)
- Rosalind Clark, “Aspects of the Morrígan in early Irish literature”, Irish University review Vol. 17 No.2 (Autumn 1987)
- Pádraig Ó Fiannachta, “The Fight with Fer Diad”, Journal of the County Louth Archaeological and Historical Society Vol.18 No.1 (1973)
- M. Reynolds Seaton, “A Song of Three Sorrows”, The Irish Monthly Vol. 59, No. 696 (Jun., 1931)
- Máire Herbert, “Transmutations of the Irish Goddess”, The Concept fo the Goddess, eds. Sandra Billington & Miranda Green, London: Routledge (1996)
- Myles Dillon, “Lebor Gabála Érenn”, The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland, Vol.86, No.1 (1956)
- Elizabeth A. Gray, Cath Maige Tuired: The second battle of Mag Tuired, Irish Texts Society 52, Kildare: Irish Texts Society, 1982
- Arun Michelseen, «King and Druid», Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium, Vol.20/21 (2000/2001) p.105
- Whitley Stokes, “The Second Battle of Moytura”, Revue Celtique T12 (1891)
- Georges Dumézil, Mythe et Épopée II. Types Épiques Indo-Européens: Un héros, un sorcier, un roi, Gallimard (1971)
- Joseph Falaky Nagy, “Talking Myth” in Medieval Irish Literature, Eolas: The journal of the American Society of Irish Medieval Studies Vol.5 (2011)
- Cross and Slover, Ancient Irish Tales, Barnes & Nobles New York, 1936
- Ó Cróinín, Dáibhí, “Who was Palladius, ‘first bishop of the Irish’?”, Peritia 14 (2000)
- ogham.co
- H. d'Arbois de Jubainville, “Le Mercure Gaulois”, Revue Archéologique Nouvelle Série, Vol. 26 (Juillet à Decembre 1873)
- Damian McManus, “Written on Stone”, Irish Arts Review (2002-) Vol.23 No.3 (Autumn)

- W.A McDevitte & W.S Bohn, “The Gallic Wars by Julius Caesar”
- Julius Pokorny, “The Origins of Druidism”, *The Celtic Review* Vol.5 No.17 (1908)
- Patricia Lysaght, “Irish Banshee Traditions: A Preliminary Survey”, *Béaloideas* Iml 42/44 (1974-1976)
- Bo Almqvist, “The Banshee Questionnaire”, *Béaloideas* Iml 42/44 (1974-1976)
- Lucy Allen Paton, “Studies in the fairy mythology of Arthurian romance”, Boston, Ginn & Co (1903)
- Zoë Enstone, “‘Wicheckraft & Vilaine’: Morgan Le Fay in Medieval Arthurian Literature”, University of Leicester, 2011
- Peter Alderson Smith, «W.B. Yeats and the Tribes of the Danu» Barnes & Nobles, 1987
- Abeozenn, Pevar Skourr ar Mabinogi (Kentskrid), Preder 1980
- Helen Fulton, *The Mabinogi and the education of princes in medieval Wales*, Medieval Celtic Literature and Society, Four Courts Press, Dublin 2005
- Jeffrey Gantz «The Mabinogion», Penguin Books, 1976
- Deborah Furchtgott «Ystoria Adaf ac Efa y Wreic and the Place of Apocrypha in the White Book of Rhydderch» *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium* Vol.31 (2011)
- John Carey, Time, Space, and the Otherworld, *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, Vol. 7 (1987), p.1
- John Carey, The Location of the Otherworld in Irish tradition, *Éigse* 19 (1982)
- Roger S. Loomis, *The Spoils of Annwn : An Early Arthurian Poem*, PMLA Vol. 56 (1941)
- Marged Haycock, *Legendary Poems from the Book of Taliesin*, CMCS Aberystwyth 2007
- Patrick Sims-Williams, *Some Celtic Otherworld terms*, Celtic Languages, Celtic Culture 1990
- Devri.bzh
- Lars Noodén, *Animal Symbolism in Celtic Mythology*, University of Michigan 1992
- Jessica Hemming, «Reflections on Rhiannon and the Horse episode in «Pwyll»» *Western Folklore* Vol.57 No.1 (Winter 1998)
- Erica J. Sessle «Exploring the Limitations of the Sovereignty Goddess through the Role of Rhiannon» *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium* Vol.14 (1994)
- Bernhard Maier, «Is Lug to be Identified with Mercury («Bell. Gall.» VI 17, 1) ? New Suggestions on an Old Problem» *Ériu* Vol. 47 (1996)
- Ermaezhiadeg
- Langleiz «Romant ar Roue Arzhur», *Al Liamm* 1975

- Natalia I. Petrovskaia «Dating Peredur. New Lights on Old Problems» Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium Vol.29 (2009)
- Warren E. Roberts «The Sheep Herder and the Rabbits», Journal of the folklore Institute Vol.3 No.1 (Jun. 1966)
- Bibliothèque Nationale de France
- Lewis Carroll «Alice's Adventures in Wonderland», The Complete Illustrated Works of Lewis Carroll, Chancelor Press, 1987
- britannica.com
- The George MacDonald Informational Web
- George MacDonald, «Phantastes: A Faerie Romance for Men and Women», The George MacDonald Treasury, Kahley House Publishing, 2007
- David N. Dumville, «Echtrae and Immram: Some Problems of Definition», Ériu Vol. 27 (1976)
- C.S. Lewis, «The Lion, The Witch, and the Wardrobe», HarperCollins Children's Books, 1998